

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Orjasniemi, Tarja; Pirskanen, Henna

Title: Seksuaalinen väkivalta päihdeperheessä tyttöjen kokemana ja näkemänä

Year: 2017

Version:

Please cite the original version:

Orjasniemi, T., & Pirskanen, H. (2017). Seksuaalinen väkivalta päihdeperheessä tyttöjen kokemana ja näkemänä. In H. Kiuru, & M. Strömberg-Jakka (Eds.), Seksuaalisuuden tabut suljetuissa yhteisöissä (pp. 174-199). Unipress.

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Tarja Orjasniemi ja Henna Pirskanen

SEKSUAALINEN VÄKIVALTA PÄIHDEPERHEESSÄ TYTTÖJEN KOKEMANA JA NÄKEMÄNÄ

JOHDANTO

Tutkimusten mukaan noin joka kymmenes suomalainen on kasvanut kodissa, jossa liiallinen alkoholin käyttö tai muu vanhempien päihdeongelma on aiheuttanut ongelmia. Lapsen näkökulmasta tarkasteltuna usein toistuva humalajuominen sekä siihen liittyvät riidat ja väkivaltaisuus määrittelevät alkoholin käytön ongelmaksi. Kaikki lapset eivät kuitenkaan kärsi vanhempien alkoholin käytöstä samalla tavalla. Tämä johtuu siitä, että lapsen elämässä voivat vaikuttaa monenlaiset suojaavat tekijät, kuten esimerkiksi läheisten huolenpito, suotuisa ympäristö ja lapsen omat ominaisuudet. Ilman turvallista vanhemmuutta tai kiinteää suhdetta läheiseen ihmiseen lapsen on kuitenkin vaikea kasvaa aikuiseksi. Vanhempien liiallinen alkoholin käyttö kietoutuu lisäksi muihin ongelmiin. Päihdeongelmaisen vanhemman kanssa kasvaneet lapset voivat joutua kohtaamaan pelkoa, häpeää, väkivaltaa ja hoidon laiminlyöntiä. Lapsuudenkokemuksia valottaneet tutkimukset ovat tuoneet esille lapsen kokeman turvattomuuden ja pahat kokemukset. (Velleman & Orford 1990; Itäpuisto 2001; 2005; Peltoniemi 2005; Holmila, Bardy & Kouvonon 2008; Holmila & Raitasalo 2008; Takala & Ilva 2012 & Holmila ym. 2013.)

Useissa tutkimusaineistoissa ja kyselyissä (esim. Velleman & Orford 1990; Itäpuisto 2001 & Nelson ym. 2002) on tullut esille myös lasten kokemaa seksuaalista väkivaltaa, vaikka suoraan itse ilmiötä ei vanhempien päihdeongelmien yhteydessä ole tutkittu. On kuitenkin havaittu, että vanhempien alkoholi-ongelmat ovat yhteydessä lasten seksuaalisen hyväksikäytön kokemuksiin (Nelson ym. 2002). Päihdeongelmaisen vanhemman kodissa kasvaminen voi muovata lapsuutta kauaksi onnellisesta, huolettomasta ja rakkauden täyteisestä kasvuympäristöstä. Kun turvattomuuteen ja laiminlyöntiin liittyy vielä seksuaalinen hyväksikäyttö, tekee se lapsen elämästä erityisen haasteellisen selviytyä.

Pahasta on haasteellista kirjoittaa. Pahan kohtaaminen edellyttää, että tunnustamme sen olemassaolon osana ihmisyyttä. Kun paha ymmärretään arkisena ja kaikkia koskettavana ilmiönä, se on mahdollista havaita. Mystifiointi kadottaa pahan. Inhimillinen pahan käsittely tulee nähdä osana yhteiskuntamme moraalista, poliittista ja toiminnallista todellisuutta. (Hurtig & Laitinen 2010, 193.) Pahaan pitää ottaa kantaa, siitä pitää uskaltaa puhua suoraan ja kiertele-

mättä, se pitää uskaltaa nimetä. Paha pitää tehdä näkyväksi, jotta sen tunnistaminen on mahdollista.

Riitta Granfeltin (2010, 137–140) mukaan taistelu avuttomiin ja heikkoihin kohdistuvaa pahuutta vastaan on sosiaalityön tärkeimpiä tehtäviä, jos ei peräti tärkein moraalinen tehtävä. Kirjoittamalla pienen ryhmän, tai vaikkapa yhden ihmisen pahoista kokemuksista hyvä teksti, tehdään näkyväksi ilmiö, joka tavalla tai toisella koskettaa montaa muutakin. Huomion herättäminen on juuri sitä, mihin myös sosiaalityön teksteillä tulisi pyrkiä: epäkohtien, eriarvoisuuden, piiloon jäävän hädän ja ahdingon esiin tuomiseen lukijaa koskettavasti. Paha ja ongelmat liitetään helposti epäsosiaalisiin, syrjäytyneisiin, moniongelmaisiin ja poikkeaviin ihmisiin (ks. Hurtig & Laitinen 2010, 193), vaikka tätä ajatusta pitäisi myös kyseenalaistaa. Paha voi liittyä kaikenlaisiin ihmisryhmiin. Paha voi peittää vielä sitäkin pahemman. Vaikka poikkeavasti käyttäytyvät ihmiset ja heidän läheisensä olisivat palvelujärjestelmän asiakkaita, voi ammattilaisten työskentely olla näennäistyöskentelyä, jolloin paha jää piiloon (Laitinen 2010, 79–80). Monet hyväksikäytetyt lapset ovat olleet hyväksikäytön aikana vuosia eri ammattilaisten tuen piirissä. Siitä huolimatta paha voi jäädä piiloon. On vaikea puhua siitä, mitä ei tiedosteta tai pidetä mahdollisena, ja mille ei ole sanoja. (Mt., 195.)

Miten käsitteellistää päihdeperheissä tapahtuvaa lasten seksuaalista hyväksikäyttöä? Tuottaa ko vanhempien runsas päihteiden käyttö piirteitä, jotka ovat tyypillisiä päihdeperheissä tapahtuvalle hyväksikäytölle? Jos näitä piirteitä on, voiko niitä kategorisoida vanhempiin, jompaankumpaan vanhempaan, isä- tai äitipuoleen tai vanhempien ryypykavereihin? Kun ilmiötä tehdään näkyväksi ja sitä käsitteellistetään, se voi olla helpompi tunnistaa.

Miksi seksuaalisesta hyväksikäytöstä päihdeongelmaisen vanhemman perheessä on olemassa vähän tutkimustietoa? Voi olla, että tutkijat välttelevät pahoja asioita koskevia tutkimusaiheita joko käsitteellistämisen tai tiedon hankinnan vaikeuden vuoksi (vrt. Pösö 2010, 123). Tässä artikkelissa tarkastelun kohteena on päihdeongelmaisessa perheessä kasvaneiden tyttöjen näkökulma; ne kokemukset, tunteet ja ajatukset, joita lapsuuden tapahtumat heissä aikuisiässä herättävät. Myös pojat joutuvat hyväksikäytön kohteeksi, mutta käyttämämme kuvaukset ja viittaukset aineiston tarinoista perustuvat päihdeperheissä kasvaneiden tyttöjen kokemuksiin. Äitien päihteiden käytön kytkeytyminen tytärten seksuaaliseen hyväksikäyttöön on jo aiheena niin arka, että se voi itsessään olla syy tutkimusten vähyyteen. Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on moraalisesti vahvasti latautunut ilmiö, jonka lähes kaikki tuomitsevat. Sitä voinee

pitää moraalisesti jopa lataantuneempana kuin lapseen kohdistuvaa fyysistä tai henkistä väkivaltaa tai hoidon laiminlyöntiä.

Käytämme aineistona valmista omaelämäkerta-aineistoa, jossa kirjoittajia ei ole ohjattu erikseen kertomaan seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Aineistona on Alkon *Viisas vanhemmuus – Millaisen mallin annat lapselle?* -ohjelman ja Kodin Kuvalehden yhdessä järjestämän *Alkoholi & lapsuuteni* -kirjoituskilpailun satoa. (Ks. Kurvinen 2010.) Kirjoittajat pohtivat vanhemman alkoholin käytön vaikutuksia kodin ilmapiiriin ja alkoholin käytön seurauksia sekä suhtautumistaan omaan alkoholin käyttöönsä aikuisiässä. Aineisto sisältää 53 tarinaa. Kirjoittajien ikäjakauma on 21–77 ikävuoden välillä, ja he ovat pääasiassa 1950- ja 1960-luvuilla syntyneitä. Naisten kirjoittamia tarinoita juovasta isästä tai isäpuolesta oli 31, juovasta äidistä tai sijaisäidistä kolme, juovista vanhemmista yhdeksän ja juovasta isoveljestä yksi (yhteensä 44). Miesten kirjoitukset kuvasivat joko isän tai isäpuolen juomista. Kirjoittajien naisvaltaisuus johtunee lehden lukijakunnasta sekä aiemmissakin tutkimuksissa todetusta seikasta, että naiset vastaavat miehiä helpommin erilaisiin kirjoitus- ja haastattelupyyntöihin (esim. Itäpää 2005; Pirskanen 2011).

Kuvaamme seuraavaksi aiemman tutkimuksen valossa, kuinka vanhemman päihdeongelmat vaikuttavat lapsiin. Koska tässä artikkelissa keskitymme erityisesti tyttöjen kokemuksiin, käsittelemme myös tutkimuskirjallisuuden tarjoamaa tietoa tyttöjen kokemista haitoista vanhemman juomisen seurauksena. Tämän jälkeen taustoitamme seksuaalista hyväksikäyttöä lapsen kokemuksena; mitä kotimainen ja ulkomainen tutkimus kertoo ilmiöstä ja sen yleisyydestä sekä millaisia muotoja seksuaalinen hyväksikäyttö voi saada. Näiden sisältöjen jäsentämisessä käytämme etenkin kotimaisten Lasinen lapsuus -kyselyjen (esim. Roine, Ilva & Takala 2010; Takala & Ilva 2012) ja lapsiuhritutkimusten (esim. Ellonen ym. 2008; Fagerlund ym. 2014) tutkimustuloksia. Käsittelemme myös pahaa perhettä, joka murtaa käsityksiä perheestä lapsen suojapaikkana. Edellä mainittujen taustoitusten jälkeen siirrymme aineiston tarinoihin. Kuvaamme, kuinka näissä tarinoissa päihdeperheissä kasvaneet kirjoittajat kertovat seksuaalisesta hyväksikäytöstä lapsuudessaan ja nuoruudessaan, hyväksikäytön ilmitulon esteistä ja siihen liittyvästä häpeästä. Lopuksi pohdimme, miten seksuaalinen hyväksikäyttö, päihdeongelmat ja paha kietoutuvat toisiinsa.

VANHEMMAN PÄIHDEONGELMAN VAIKUTUKSET LAPSEEN

Vanhemman päihdeongelmalla voi olla lapsiin moninaisia vaikutuksia, ja siksi on tärkeää, että haittavaikutuksia ja niiden yleisyyttä tutkitaan. A-klinikkasäätiön Lasinen lapsuus -toiminta on pitkäjänteisesti selvittänyt lapsuudenkodissaan liiallista päihteiden käyttöä kokeiden suomalaisten määrää. Aikuisväestölle suunnattuja kyselyjä lapsuudenkodin alkoholin käytön vaikutuksista on tehty vuosina 1994, 2004 ja 2009. (Peltoniemi 2003; 2005; Roine ym. 2010.) Vuoden 2009 kyselyn (N=1 209) tulosten mukaan lähes joka neljäs suomalainen on kokenut lapsuudenkodissaan liiallista päihteiden käyttöä. Lähes yhtä monelle kodin runsas päihteiden käyttö on aiheuttanut erilaisia haittoja, kuten riitoja, häpeän ja turvattomuuden tunteita. Lähes joka neljäs vastanneista oli nähnyt kotona päihteiden käyttöön liittyvää väkivaltaa ja joka kymmenes oli itse joutunut väkivallan kohteeksi. Vain joka viidennessä tapauksessa joku aikuinen oli puuttunut vastaajan lapsuudenkodin päihteiden käyttöön. (Roine ym. 2010, 36.)

Maritta Itäpuisto (2001; 2005) tarkasteli tutkimuksissaan aikuisten lapsuudenkokemuksia alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa elämisestä. Hän haastatteli ja keräsi kirjoituksia jo aikuistuneilta ihmisiltä, joilla oli alkoholiongelmainen vanhempi tai vanhemmat. A-klinikkasäätiön Lasinen lapsuus -kyselyn (Roine ym. 2010) tapaan Itäpuiston tutkimukset tekivät näkyviksi erilaisia lapsille aiheutuneita haittoja, kuten alkoholiongelmiin kietoutunutta väkivaltaa, puutteellista vanhemmuutta ja pääläelleen kääntyneitä vanhemman ja lapsen rooleja sekä kodin pelottavuutta. Toisaalta tutkimukset osoittivat myös lasten kyvyn selviytyä. Marja Holmila ym. (2013) puolestaan selvittivät erilaisista viranomaisrekistereistä yhdistetyn aineiston valossa, että äidin päihdeongelma on riski pienen lapsen terveydelle ja turvallisuudelle. Näillä lapsilla on muita lapsia suurempi riski joutua tapaturmaan, kuolla tai tarvita sairaalahoitoa, saada psyykkisen kehityksen häiriödiagnoosi tai käytös- ja tunnehäiriödiagnoosi, tai joutua sijoitetuksi kodin ulkopuolelle.

Henna Pirskanen (2011) tutki jo aikuistuneiden poikien kokemuksia alkoholiongelmaisten isien isyydestä. Hän havaitsi, että erityisen kipeitä olivat niiden poikien kokemukset, jotka olivat kokeneet itse tai todistaneet muihin perheenjäseniin kohdistuvaa isien fyysistä väkivaltaa. Väkivalta herätti pojissa usein vihaa. Silti väkivalta oli pysynyt poikien lapsuudessa tiukasti piilotettuna perheen sisälle. Ulkopuoliset eivät olleet puuttuneet siihen, vaikka joissakin perheissä väkivalta oli ollut jopa hengenvaarallista: lapsia oli saatettu hakata, kuristaa ja heittää seinälle.

Vain harvat tutkimukset käsittelevät parhaillaan päihdeongelmaisen vanhemman kanssa elävien lasten kokemuksia ja sitä, miten heidän oikeutensa hyvään vanhemmuuteen toteutuvat. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimus, jossa haastateltiin 12–19-vuotiaita nuoria, osoittaa, miten moninaisia vaikutuksia vanhempien päihdeongelmilla on nuorten elämään, mutta myös nuorilla olevia voimavaroja ja selviytymiskeinoja (Simonen ym. 2016). Tutkimustiedon puutetta paikkaa myös Lasinen lapsuus -toiminnan vuonna 2011 toteuttama kysely (Takala & Ilva 2012) 12–18-vuotiaille nuorille heidän kokemuksistaan, jotka liittyvät aikuisten alkoholin käyttöön. Siinä missä aiemmissa Lasinen lapsuus -kyselyissä (esim. Roine ym. 2010) kartoitettiin aikuisten vastaajien kokemuksia, vuoden 2011 Lasinen lapsuus -kyselyssä asioista kysyttiin suoraan nuorilta. Nuorten mielestä humaltuminen ei kuulunut kotiin ja he tuomitsivat kodin arkiasioiden laiminlyömissä sekä surivat luottamuksen menettämistä juoviin vanhempiinsa. Yleisimpiä vanhempien juomisen aiheuttamia psykososiaalisia haittoja olivat perheriidat, nuorten kokema häpeä vanhemmista ja ahdistus. (Takala & Ilva 2012; Takala & Roine 2013.) Lasinen lapsuus -tiimi ylläpitää myös Varjomaailma-sivustoa, joka on suomalainen verkkopalvelu erityisesti niille lapsille ja nuorille, joiden vanhemmat käyttävät päihteitä siten, että siitä aiheutuu lapsille haittoja (Roine ym. 2010). Brittitutkimus nuorista, joilla on päihdeongelmainen vanhempi, antaa vastaavan kuvan nuorten kokemuksista. Nuoret kuvailivat haastatteluissa vanhempiensa kyvyttömyyttä huolehtia lasten perustarpeista. Perheissä aikuisten ja lasten roolit saattoivat sekoittua vanhemman alkoholiongelman vuoksi, eikä juova vanhempi välttämättä pystynyt täyttämään vanhemman tehtäviään. (Backett-Milburn ym. 2008, 467.)

Lapsen ja nuoren kasvua tukevia asioita kutsutaan suojaaviksi tekijöiksi. Riskitekijöistä puolestaan puhutaan, kun suojaavat tekijät toteutuvat heikosti. (Takala & Ilva 2012, 5.) Suojaavien tekijöiden olemassaolo auttaa lasta kasvamisessa kohti aikuisuutta kodin ongelmista huolimatta, mutta ennen kaikkea ne ovat itseisarvoisia elämänlaatua kuvaavia tekijöitä. Keskeisiksi suojaaviksi tekijöiksi nuorten kasvuympäristössä on aiemmissa tutkimuksissa (ks. Velleman & Orford 1999; Velleman & Templeton 2007) mainittu muun muassa ajan ja huomion saaminen ainakin toiselta vanhemmalta tai muulta aikuiselta, tasapainoisuus vanhemman osoittaman huolenpidon ja kontrollin välillä sekä vanhempien keskinäisen suhteen eheys.

Vastaavasti tärkeitä suojaavia tekijöitä ovat perherituaalit, kuten perheen juhlat ja rutiinit, esimerkiksi säännölliset yhteiset ruokailut ja nukkumaanmenoajat. Samoin vanhempien kiin-

tymyksen osoitukset lapselle, yhteiset aktiviteetit ja toimiva kommunikaatio voivat suojata lapsia vanhemman alkoholiongelman vaikutuksilta. Ne yhdistävät perhettä sekä tuovat turvallisuuden tunnetta ja jatkuvuutta lasten elämään silloinkin, kun vanhempi juo. Myös lapsen toiminta perhe-elämän ulkopuolella (harrastukset, ystävät) ja perheen ulkopuolinen tuki voivat toimia suojaavina tekijöinä. (Wolin & Bennett 1984, 401–407; Backett-Milburn ym. 2008, 463.) Toisin sanoen perheen sisäiset toimintamallit voivat olla yhteydessä siihen, kuinka haitallisesti vanhemman alkoholiongelmat vaikuttavat lapsen elämään.

TYTÖT, POJAT JA VANHEMPIEN JUOMINEN

Tytöt ja pojat saattavat reagoida eri tavoin vanhempien alkoholiongelmiin ja kokea niistä aiheutuvat haitatkin eri lailla. Toisaalta tytöillä ja pojilla on myös yhtäläisiä kokemuksia vanhemman alkoholiongelmosta. On kuitenkin osoitettu, että keskimäärin tytöt ovat herkempiä läheisen juomiselle kuin pojat. (Takala & Ilva 2012, 178–179.) Tämä näkyy myös THL:n (2013; 2015) kouluterveyskyselyjen tuloksissa, joiden mukaan tytöt ovat kokeneet haittoja läheisten päihteiden käytöstä jopa puolet enemmän kuin pojat. Lasinen lapsuus -kyselyn (Takala & Ilva 2012, 178–181) vastauksista puolestaan ilmenee, että vanhemman juomisen aiheuttamat haitat sisaruksille on ainoa asia, jonka pojat ovat kokeneet tyttöjä useammin haitaksi. Tämän voi tulkita kertovan siitä, että pojat kokevat tyttöjä useammin paineita sisarusten pärjäämisestä ja heidän suojelemisestaan. Erityisesti tytöt tarvitsisivat kodin ulkopuolisia pakopaikkoja vaikeiden hetkien varalle. Tosin monet tytöt ja pojat, joita vanhempien juominen on haitannut, kertovat kaipaavansa jopa muualle asumaan.

Poliisiammattikorkeakoulun ja Nuorisotutkimusseuran vuonna 2013 toteuttama lapsiuhritus tutkimus (Fagerlund ym. 2014) on tehty kuudes- ja yhdeksäsluokkalaisille lapsille. Sen tulosten mukaan kaikkein nuorimmat, 12-vuotiaat, ilmoittivat muita ikäryhmiä useammin jääneensä vaille riittävää vanhempien huolenpitoa. Muihin ikäryhmiin verrattuna 16–17-vuotiaat puolestaan kertoivat kokeneensa hiukan enemmän konkreettisia haittoja: kodin rahavaikeuksia, petettyjä lupauksia, unen puutetta ja perheen hajoamista. Huolestuttavan suuri osa 18-vuotiaista on joutunut todistamaan väkivaltaa ja joutunut itse pahoinpitelyn tai väkivallan kohteeksi. He ovat nuorimpien, 12–13-vuotiaiden, tavoin joutuneet myös rumien puheiden kohteeksi.

Mira Roine (2011) on analysoinut vanhempien päihteiden käytöstä kärsiville nuorille suunnatun Varjomaailma-verkkopalvelun vertaistukiryhmän keskusteluja. Tyttöjen keskusteluissa

esiin tuomat vanhemman juomisesta aiheutuneet ongelmat ja huolet vaihtelivat uupumuksen ja vihan tunteista esimerkiksi pohdintoihin perheen asumisjärjestelyistä. Keskusteluissa ilmeni myös avunpyytämisen vaikeus. Roine (mt., 41) esittää: ”*Kun vanhemman juomisen herättämistä tunteista puhuminen edes läheisille tuntuu vaikealta, on selvää, että tyttöjen voimaantumisen ulkopuolisen ammattiavun hakemiseen voi olla hyvinkin pitkä prosessi.*” On tärkeää, että tyttöjä rohkaistaan kertomaan oma-aloitteisesti vaikeista tunteistaan. Muuten vanhemman juomisen varjostamaa arkea elävien, koulutyönsä tunnollisesti hoitavien tyttöjen tuentarve voi jäädä ympäristöltä huomaamatta. Tytöt eivät poikien tavoin yhtä herkästi suuntaa pahaa oloaan ulospäin, esimerkiksi koulussa opetustilanteiden häiriköintiin. Sen sijaan tytöt voivat kääntää aggressiiviset tunteet itseään vastaan, mikä saattaa näkyä esimerkiksi erilaisina psykosomaattisina oireina, syömishäiriöinä tai viiltelynä. Norjalainen tutkimus (Haugland ym. 2013), jossa selvitettiin vanhempien ja nuorten ongelmallisen juomisen keskinäistä yhteyttä, viittaa myös siihen, että niin teini-ikäiset tytöt kuin pojat juovat todennäköisemmin itsekin humalahakuisesti, jos vanhemmalla on alkoholiongelma. Vanhempien alkoholiongelmat ovat yhteydessä etenkin tyttöjen kokemien humalakertojen määrään. Näin nuorten juomisen voi ajatella olevan esimerkiksi seurausta puuttuvista rajoista perheessä ja yritys paeta vanhemman juomisen aiheuttamaa pahaa oloa.

SEKSUAALINEN HYVÄSIKÄYTTÖ JA SEN YHTEYDET VANHEMPIEN PÄIHDEONGELMIIN TUTKIMUKSEN KOHTEENA

Lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä voidaan pitää harvinaisena ilmiönä, mutta siitä tiedetään, että läheskään kaikki tapaukset eivät tule julki. Olemassa oleva kotimainen tieto lasten seksuaalisen hyväksikäytön laajuudesta perustuu kyselytutkimuksiin ja lapsen elämässä vallitsevaan tilanteeseen puuttumiseen. Tutkimukset perustuvat joko nuorten kokemuksiin (Sariola 1990; Ellonen ym. 2008 & Fagerlund ym. 2014) tai viranomaisten tietoihin tapahtuneesta hyväksikäytöstä (esim. Antikainen 1994). Lisäksi lasten seksuaalista hyväksikäyttöä ja viranomaisten toimia on käsitelty eri teoksissa (Taskinen 1992; 2003; Söderholm ym. 2004 & Hurtig & Laitinen 2010). On myös tutkimuksia, jotka ovat kuvanneet aikuisten lapsuuden kokemuksia seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja siitä selviytymisestä (esim. Laitinen 2004; Laiho 2006).

Koska vain pieni osa väkivallasta ja hyväksikäytöstä tulee viranomaisten tietoon, itseilmoitukseen perustuvia kyselytutkimuksia tarvitaan kattavan kokonaiskuvan saamiseksi. Ensimmä-

mäisen kerran suomalaisten nuorten seksuaalisen väkivallan kokemuksia kartoitti Heikki Sariolan (1990) koululaiskysely. Tämän jälkeen Suomessa on toteutettu Sariolan tutkimuksen pohjalta lapsiuhritutkimuksia vuosina 2008 (Ellonen ym. 2008) ja 2013 (Fagerlund ym. 2014). Tutkimukset perustuvat kyselyyn, joka on suunnattu kuudes- ja yhdeksäsluokkalaisille lapsille (vuonna 2008 N=13 459, vuonna 2013 N=11 364). Vuoden 2013 lapsiuhritutkimuksen (Fagerlund ym. 2014) tulosten perusteella lapseen kohdistuva väkivalta on yleisempää ja hyväksytympää kuin aikuisiin kohdistuva väkivalta. Lapsiin kohdistuva väkivalta on kuitenkin vähentynyt kyselyvuosien välisenä aikana, ja asenteet ovat muuttuneet torjuvimmiksi etenkin kuritusväkivallan osalta. Rikokset myös tulevat aiempaa useammin viranomaisen tietoon. Seksuaalisen väkivallan ja hyväksikäytön kohdalla tämä voi johtua myös siitä, että nuorten tietoisuus seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja seksuaalisesta itsemääräämisoikeudesta on lisääntynyt.

Vuoden 2013 lapsiuhritutkimuksen (Fagerlund ym. 2014) kyselyssä kartoitettiin myös lasten seksuaalikokemuksia aikuisten, tapahtumahetkellä vähintään viisi vuotta vanhemman henkilön kanssa. Kun tuloksia vertaa Sariolan (1990) ja Noora Ellosen ym. (2008) saamiin tuloksiin, muutokset lapsiin kohdistuvan seksuaalisen hyväksikäytön yleisyydessä ovat myönteisiä: nuorten seksuaalinen kanssakäyminen aikuisten kanssa on vähentynyt ja yhä harvemmalta nuorista on hyväksikäytön tunnusmerkit täyttäviä kokemuksia. Tyttöjen seksikokemukset aikuisten kanssa ovat yleisempiä kuin pojilla. Yhdeksäsluokkalaisista tytöistä näistä kokemuksista ilmoitti 7% ja pojista 2%. Suurin osa hyväksikäyttökokemuksista on koettu 12 ikävuoden jälkeen. Samaten suurin osa tytöistä ja pojista koki aiempien kyselyvuosien tavoin, että seksuaalikokemus aikuisen kanssa ei ollut hyväksikäyttöä. Kuitenkin niiden tyttöjen osuus, jotka kokivat sen hyväksikäytöksi, on kasvanut. Vuoden 2013 kyselyssä noin 40% nuorten seksuaalikokemuksista oli sellaisia, joita nuoret eivät itse kokeneet hyväksikäytöksi. (Fagerlund ym. 2014, 73;76;86.)

Vuoden 2013 lapsiuhritutkimuksessa (Fagerlund ym. 2014, 87) seksuaalikokemuksista aikuisen kanssa kertoi 4% yhdeksäsluokkalaisista ja alle 2% kuudesluokkalaisista kyselyyn vastanneista nuorista. Kaikissa isän ja tyttären tai isäpuolen ja tyttären välisissä seksuaalisen hyväksikäytön tapauksissa (N=5) aikuinen oli aloitteentekijä. Näistä kolmessa tapauksessa aikuinen oli käyttänyt pakkoa, uhkailua tai kiristämistä ja yhdessä oli käytetty väkivaltaa. Kaksi tapausta oli edennyt yhdyntään, joista toinen ilmoitettiin isän ja toinen isäpuolen kanssa tapahtuneeksi. Tapauksia kuvattiin inhon ja pelon tuntein. Kaikki inestikokemukset isovanhempien kanssa (N=3) liittyivät isoisään ja kokemukset olivat koskettamista ilman yhdynt-

tää. Seksuaalisesta kanssakäymisestä sisaruksen kanssa ilmoitti seitsemän vastaajaa. Neljässä tapauksessa edettiin yhdyntään ja kuudessa tapauksessa oli käytetty pakkoa, uhkailua tai kirstämistä.

Suomessa ei tietojemme mukaan ole tehty tutkimusta vanhemman päihdeongelman ja lasten seksuaalisen hyväksikäytön yhteyksistä, mutta jotkin kansainväliset tutkimukset osoittavat, että vanhempien päihdeongelman ja yhden tai useamman tyyppisen lapsen kaltoinkohtelun välillä on yhteys (Walsh, Macmillan & Jamieson 2003, 1410). Tämän lisäksi tutkimuksissa (Velleman & Orford 1990; Barber & Gilbertson 1999) on havaittu vanhemman alkoholiongelman ja lapsen kokeman seksuaalisen hyväksikäytön yhteydet. Richard Vellemanin ja Jim Orfordin (1990) tutkimuksessa nousi esiin vanhemman seksuaalinen ahdistelu, joka kohdistui lapseen itseensä, tämän sisaruksiin tai ystäviin. James Barberin ja Robyn Gilbertsonin (1999) tutkimus puolestaan osoitti, että perheessä esiintyvä fyysinen ja seksuaalinen väkivalta on yksi osa vanhempien päihteiden käytön aiheuttamista seurauksista lapsille.

Kanadalaisessa tutkimuksessa seksuaalista hyväksikäyttöä oli kokenut yli 16% niistä vastaajista, joilla oli päihdeongelmainen vanhempi tai vanhemmat. Verrokkiryhmässä, joiden vanhemmilla päihdeongelmia ei ollut, osuus oli alle 7%. Eniten fyysistä kaltoinkohtelua tai seksuaalista hyväksikäyttöä olivat kokeneet ne vastaajat, joiden molemmilla vanhemmilla oli päihdeongelmia. Äidin päihdeongelma altisti fyysiselle tai seksuaaliselle väkivallalle enemmän kuin isän päihdeongelma. (Walsh ym. 2003.) Vellemanin ja Orfordin (1990) toteuttamassa kyselyssä, joka oli kohdistettu 16–35-vuotiaille vanhemman päihdeongelmia kokeneille henkilöille, 7% vastaajista kertoi juovan vanhemman lähennelleen (*make sexual advances*) ainakin kerran vastaajaa itseään tai hänen sisarustaan. Jillian Flemingin, Paul Mullenin ja Gabriele Bammerin (1997) tutkimus seksuaalisen hyväksikäytön riskitekijöistä lapsuudessa viittaa myös siihen, että isän päihdeongelmat lisäävät tytöillä seksuaalisen hyväksikäytön riskiä perheen sisällä. Äidin päihdeongelmat ovat puolestaan erityisesti yhteydessä lapsen kasvaneeseen riskiin joutua perheen ulkopuolisen henkilön seksuaalisesti hyväksikäyttämäksi. Näin on etenkin tytöillä.

Vaikka systemaattista kotimaista tutkimusta lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja vanhempien päihdeongelmien välisestä yhteydestä ei ole, joissain tapauksissa seksuaalinen hyväksikäyttö on noussut esiin tutkittaessa perheiden päihdeongelmia. Esimerkiksi Itäpuiston (2001) tutkimuksen informanteista yksi kertoi inestistä. Hyväksikäyttäjä ei ollut juova vanhempi, vaan informantti halusi paeta kodin ongelmia ja joutui ”turvapaikassaan” hyväksikäytetyksi.

Vanhemmat eivät huomanneet mitään tapahtuneen, eikä lapsi saanut heiltä tukea, sillä vanhemmat olivat keskittyneitä omiin ongelmiinsa. Toinen informantti puolestaan kertoi joutu-neensa kotona viikonloppuisin vanhempiensa humalaisten vieraiden kosketeltavaksi ja varo-neensa aina tarkkaan, ettei jäisi vahingossakaan yksin kenenkään miehen kanssa (Itäpuisto 2005, 94). Itäpuisto (2001, 59) pohtiikin, että vanhemman alkoholiongelmat tuottavat lapsille muita ongelmia. Informanttien kuvaamia fyysisen, henkisen ja sosiaalisen väkivallan koke-muksia oli muutoinkin hänen tutkimuksensa (mt.; Itäpuisto 2005) aineistoissa paljon.

SEKSUAALISEN HYVÄSIKÄYTÖN MUODOT

Mitä tarkoitetaan lapsen seksuaalisella hyväksikäytöllä ja kuinka sitä on käsitteellistetty aiemmassa tutkimuksessa sekä rikoslaissa? Christiane Sanderson (2002, 6) määrittelee lapsen seksuaalisen hyväksikäytön seuraavasti: ”*Vanhemmasta riippuvaisen lapsen tai nuoren sek-suaalinen toiminta aikuisen tai muun vanhemman tai isomman henkilön kanssa, jossa lasta käytetään seksuaalisena objektina vanhemman henkilön tarpeiden tai halujen tyydyttämiseksi ja jossa lapsi ei voi itse päättää suostumisestaan, koska on suhteessaan toiseen osapuoleen heikommassa asemassa.*” Seksuaalisen hyväksikäytön lähtökohtana on aikuisen tavoitteleva seksuaalinen mielihyvä. Sanderson (mt., 6) määrittelee inestin ”*jonkin perheenjäsenen lap-seen tai nuoreen kohdistamaksi sukupuoliaktiksi, jossa tekijä käyttää hyväkseen perheen hä-nelle antamaa sisäistä valtaa ja luottamusta.*”

Rikoslaissa (39/1889 luku 20, 6§) lapsen seksuaalisella hyväksikäytöllä tarkoitetaan seksuaa-lista tekoa, jonka joku koskettelemalla tai muulla tavoin tekee kuuttatoista vuotta nuoremmal-le lapselle ja joka on omiaan vahingoittamaan tämän kehitystä tai saa tämän ryhtymään kehi-tystä vahingoittavaan tekoon. Teko voi olla esimerkiksi sukupuoliyhteys, koskettelua tai hy-väilyä. Teon ei välttämättä tarvitse merkitä puuttumista nimenomaan ruumiilliseen koskemat-tomuuteen, vaan muukin loukkaavuudeltaan vastaava tapa voi tulla kysymykseen. Rikoslais-sa (mt., 7§) säädetään myös lapsen seksuaalisen hyväksikäytön törkeästä tekomuodosta. Lap-sen pakottaminen sukupuoliyhteyteen voi myös täyttää esimerkiksi raiskausrikoksen tunnus-merkit (mt., 1§).

Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö voi saada monenlaisia muotoja. Se ei välttämättä edellytä fyysistä kontaktia, vaan se voi olla sanallista tai sanatonta lapsen altistamista seksuaalisuudel-le aikuisen tarpeiden tyydyttämiseksi tai muuten lapsen saattamista aikuisen seksuaalisen

tyytytyksen välineeksi. Seksuaalinen hyväksikäyttö ilman fyysistä kontaktia voi olla esimerkiksi lapsen kuvaamista seksuaalisessa tarkoituksessa, lapsen altistamista pornografiselle materiaalille, seksuaalissävyyisiä puheita lapselle, lapsen seksuaalisen kehityksen, mieltymysten tai sukupuolielinten pilkkaamista tai saattamista naurunalaiseksi, tai lapsen seksuaalissävyyistä sanallista tai emotionaalista loukkaamista. Tämän lisäksi se voi olla sukupuolielinten paljastamista lapselle seksuaalisen tyydytyksen saamiseksi, lapsen tirkistelyä tämän pukeutuessa, peseytyessä tai ollessa WC:ssä, masturbointia lapsen nähden, tai lapsen altistamista näkemään muiden seksuaalista hyväksikäyttöä. (Laitinen 2004; Laiho 2006.)

David Finkelhorin (1984, 53–68) mukaan ehtona lapsen seksuaaliselle hyväksikäytölle on ensinnäkin tekijän jokin motiivi käyttää lasta seksuaalisesti hyväkseen. Se voi kummuta jostakin emotionaalisesta tai seksuaalisesta tarpeesta, tai liittyä syihin, jotka ovat esteenä seksuaalisten tarpeiden tyydytykselle. Toiseksi tekijän on ylitettävä omat sisäiset estonsa, jotta hän kykenee tämän motiivin mukaiseen toimintaan. Alkoholin runsas käyttö on yksi tällainen sisäisiä estoja alentava tekijä. Lapsen hyväksikäytön toteutumisen ehtona on myös, että mikään ulkoinen tekijä ei ole sitä estämässä. Esimerkiksi vanhempien tai juovan vanhemman ryyppyporukat tai juomakumppanit luovat tilanteita, joissa lapsi voi jäädä ilman vanhempien suojaa tai turvaa. Lopulta hyväksikäyttäjän tulee pystyä heikentämään tai voittamaan lapsen vastustus. Yksilöön liittyvien tekijöiden lisäksi oma osuutensa on erilaisilla sosiaalisilla ja kulttuurisilla tekijöillä. Yksi tällainen on päihtymyksen aikaisen epäsovikivan käyttäytymisen ja normien rikkomisen sietäminen yhteiskunnassa tai yhteisöissä (Laiho 2006, 10–11).

Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on sukupuolistunutta väkivaltaa. Suuri osa hyväksikäytetyistä on tyttöjä ja valtaosa hyväksikäyttäjistä on miehiä. Useimmiten hyväksikäyttäjää on perheenjäsen (isä, isäpuoli tai veli), lähisukulainen tai perheen läheinen ystävä. (Laitinen 2010, 77.) Useimmiten tekijänä on siis lapselle tuttu mies, joka kuuluu tavalla tai toisella lapsen perheen lähipiiriin ja johon lapsi luottaa.

Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on Jenny Kitzingerin (1997, 165–166) mukaan rikos lapsuutta kohtaan ja loukkaa perustavalla tavalla ajatusta, että lapsella on oikeus suojattuun lapsuuteen ja viattomuuteen. Lapsena seksuaalisesti hyväksikäytettyjen ihmisten ääni ei välttämättä tule kuulluksi ja he jäävät helposti kasvottomiksi ja vaiennetuiksi. Lapsilla voi kuitenkin olla strategioita minimoida seksuaalisen hyväksikäytön aiheuttamia haittoja ja suojella itseään. Nämä strategiat voivat myös tähdätä hyväksikäytön vastustamiseen ja estämiseen siitä huolimatta, että hyväksikäyttäjää on fyysisesti vahvempi. Kitzingerin (mt., 170–172) tut-

kimuksessa osa lapsuuden hyväksikäytöstä selvinneistä informanteista kertoi esimerkiksi pidättäneensä hengitystä hyväksikäytön aikana pyörtymiseen asti, piileskelystä ja karkailusta tai koiran ottamisesta sänkyyn nukkumaan, jotta koira herättäisi haukkumalla hyväksikäyttäjän lähestyessä. Eräs informantti kertoi alkaneensa teini-iässä seurustella paikallisen kovisporan kanssa, koska hyväksikäyttäjä pelkäsi tätä poikaa. Jotkut naiset kertoivat myös pyrkineensä tekemään itsestään mahdollisimman epäviehättävän hyväksikäyttäjän silmissä jättämällä peseytymättä tai pukeutumalla poikamaisesti. Hyväksikäyttötilanteissa yksi informanttien strategioista oli myös ollut paeta omassa mielessä tilannetta siten, että he olivat mielessään jossain muualla hyväksikäytön tapahtuessa.

Hyväksikäytön piirteet niin uhrin, tekijän kuin paikan osalta vaihtelevat, joten yksittäistä tyyppitapausta ei ole olemassa. Ei ole kahta samanlaista seksuaalisen hyväksikäytön toteuttamistapaa (ks. Laitinen 2004, 308). Lähes kaikki Mari Laihon (2006) seksuaalisen hyväksikäytön kokemusta koskevaan kyselytutkimukseen (N=191) vastanneista olivat kokeneet jonkinlaista fyysistä kontaktia sisältävää seksuaalista hyväksikäyttöä lapsuudessaan. Lähes jokainen vastaajista oli ollut lapsena vähintään seksuaalisen koskettelun kohteena, ja yli puolta oli johdateltu koskettelemaan aikuista seksuaalisesti. Yli kolmannes vastaajista oli lapsena ollut osallisena yhdynnässä, joka oli tapahtunut joko emättimeen, peräaukkoon tai suuhun. Neljäsosa vastaajista oli johdateltu seksuaaliseen toimintaan jonkun muun aikuisen tai lapsen kanssa ja kolme prosenttia eläimen kanssa. Osa oli joutunut seksuaalisessa tarkoituksessa piiskatuksi tai lyödyksi.

Fyysisen seksuaalisen kontaktin lisäksi kyselyyn osallistuneita oli lapsena altistettu myös muunlaisille seksuaalisille kokemuksille. Vastaajista kahdelle kolmasosalle oli puhuttu seksuaalissävyydestä. Noin puolelle vastaajista oli esitelty toisen ihmisen sukupuolielimiä, ja lähes yhtä moni oli ollut läsnä toisen ihmisen tyydyttäessä itseään seksuaalisesti. Vastaajista reilu kolmannes oli ollut tirkistelyn kohteena esimerkiksi pukeutumisen, peseytymisen tai WC:ssä käynnin yhteydessä. Kolmasosan seksuaalista kehitystä tai sukupuolielimiä oli pilkattu tai saatettu naurunalaiseksi. Melkein kaksi viidesosaa oli ollut seuraamassa muiden seksuaalista toimintaa, ja lähes yhtä monelle oli esitelty pornografista materiaalia. Vastaajia oli myös kuvattu seksuaalisessa tarkoituksessa. (Laiho 2006, 37–38.)

Seksuaalinen hyväksikäyttö oli useimmiten toteutettu ilman voimakeinojen käyttöä. Hyväksikäytön sekoittuminen hyvävyyteen ja tavallisuuteen oli huomattavasti yleisempää kuin väkivallan, pakottamisen ja uhkailujen avulla toteutettu hyväksikäyttö. Hyväksikäyttö toteutettiin

aivan kuin mitään erikoista ja asiaan kuulumatonta ei olisi tapahtunutkaan. Yli puolet arvioi hyväksikäyttöön liittyneen manipulointia ja vääristelyä oikeasta ja väärästä tai syyllistämistä. Seksuaalisesti hyväksikäytetyt ihmiset kokivat tulleen huijatuiksi tai vietellyiksi hyväksikäyttöön liittyviin tapahtumiin. (Laiho 2006, 38.)

PAHA PERHE

Perheessä oleva paha rikkoo käsityksiämme perheen ideaalista. Miellämme kodin ja vanhemmat lapsen turvaksi ja suojaksi. Myös koti paikkana on yleensä lapsen kasvun, turvan ja rakkauden luonnollinen ympäristö. Pahan läsnä ollessa perhe ei kuitenkaan ole lapselle perheen yhteiskunnallisesti toivotussa, perinteisessä ja tavanomaisessa merkityksessä. Koti voi äärimmillään olla lapselle lähes totaalinen instituutio, pahempi kuin vankila, jossa vanhemilla on valta kontrolloida lapsen elämää. Seksuaalisen hyväksikäytön uhrien kodit fyysisinä, emotionaalisina, sosiaalisina ja henkilökohtaisina tiloina ovat keskeinen osa hyväksikäytön prosessia. (Laitinen 2004, 310; Laitinen 2010, 66.)

Etenkin pieni lapsi on perustavanlaatuisesti riippuvainen vanhemman hoivasta ja huolenpidosta. Lapsi on riippuvainen vanhemmasta myös materiaalisella tasolla: ruuasta, vaatteista ja nukkumapaikasta. Tämä synnyttää väistämättä vallan epätasapainon vanhemman ja lapsen välille. (Ks. Itäpuisto 2001; Pirskanen 2011.) Perheestä ja kodista voi turvan ja hoivan sijaan pahimmillaan tulla lapselle alistava, haavoittava, stressaava ja laiminlyövä ympäristö, jossa pelko on läsnä (ks. Pösö 2008, 93). Paha on aktuaalisesti läsnä, kun vanhempi on sallinut itselleen, toiselle vanhemmalle tai jollekin muulle aikuiselle lapsen oikeuksia tai koskemattomuutta loukkaavan käyttäytymisen (Laitinen 2010, 63). Vanhempien ja aikuisten valta perheessä mahdollistaa lapsen alistamisen, ja tämä valta hallita ja manipuloida lasta on lähes rajaton. Lapset joutuvat elämään kaksitahoisessa perhemaailmassa, jossa hyvä ja paha vuorottelevat tai ovat samanaikaisesti läsnä. Insestikokemuksessa rakkaus, hyvä ja paha kietoutuvat monimutkaisella tavalla toisiinsa, ja hyvä oikeuttaa pahan. (Mt., 68;72.)

Merja Laitinen (2004, 309) nimeää erilaisina vallan muotoina uhriuttavan vallan, mielivallan, uhkaavan vallan, pakottavan vallan, manipulatiivisen vallan, hyvittävän vallan, viettelevän vallan ja rakkaudeksi nimitetyn hoivaavan vallan. Nämä vallan muodot voivat olla eri tavoin vahingoittavia ja niitä kaikkia voi esiintyä seksuaalisen hyväksikäytön yhteydessä. Aikuisen valta lapseen voi perustua esimerkiksi pakottamiselle, uhkailulle ja mielivallalle, mutta myös vaikeammin havaittavasti lapsen manipuloimiselle, hyvittelylle tai viettelylle. Vaikka perhe-

suhteessa esiintyisi vallan väärinkäyttöä, päihdeongelmia tai seksuaalista hyväksikäyttöä, perheestä ei vain ”kävellä ulos” ja jätetä sitä taakse – etenkin lapsille tämä ei ole helppoa (ks. Smart 2007, 153–154).

Lapsen kokemuksissa pahantekijä ei ole koskaan ainoastaan paha. Rakkaus, hyvyys ja positiiviset tunteet voivat kietoutua pahaan, pelkoon, vihaan ja negatiivisuuteen niissä perhesuhteissa, joissa seksuaalista hyväksikäyttöä tapahtuu. Lapsi kokee herkästi syyllisyyttä osallisuudestaan ja häpeää sitä, jolloin paha ruumiillistuu lapseen itseensä (Laitinen 2010, 64). Tunneside vanhempaan voi kestää pahan kokemuksista huolimatta, sillä lapsi voi kaivata vanhempansa ja sietää tämän huonot puolet (Itäpuisto 2001, 82).

Lapset suojelevat helposti vanhempiaan, sillä he saattavat pelätä, että seksuaalisen hyväksikäytön ilmitulosta voisi seurata perheelle vielä pahempaa. Salaisuuden ylläpitäminen liittyy vallankäyttöön, ja päihteiden käyttö ja hyväksikäyttö ovat osa perheen yhteistä salaisuutta. (Kurvinen 2010.) Hyväksikäytön ja juomisen salaamisessa on sama logiikka; kukaan ei välttämättä kehota lasta salaamaan vanhempiansa juomista, vaan salailu syntyy häpeän kautta (vrt. Takala & Roine 2013, 28). Vanhemman juomisesta tulee perheen yhteinen salaisuus, jonka häpeä ja syyllisyys sinetöivät. Puhumattomuuden lisäksi lapset saattavat omalla toiminnallaan piilotella salaisuutta. Lapset kykenevät harvoin hakemaan apua, sillä he eivät välttämättä edes tiedä tai ymmärrä, miksi he tarvitsisivat apua tai turvaa (Laitinen 2010, 77). Salaisuus eristää lapsen sosiaalisesta ympäristöstään, koska hän ei voi puhua kokemuksistaan kenellekään eikä luottaa kehenkään. Usein lapsi sulkee salattavan asian myös itseltään, jolloin hän ei ajattele sitä ja kieltää tai torjuu omat tunteensa. (Laitinen 2004, 117.) Lapsi voi suojella kotia ja perheen koossapysymistä, ja jopa ajatella, että ”ehjä” perhe on parempi kuin ei perhettä ollenkaan (Laitinen 2004, 166; ks. Hämäläinen, Pirskanen & Rautio 2014). Niin sanottujen perhesalaisuuksien varjelu voikin olla varsin monimutkainen prosessi, johon liittyy syyllistämistä, häpeää ja avuttomuutta (Itäpuisto 2001, 65). Tutkimusten (esim. Kurvinen 2010) mukaan nuoren muutto pois kotoa voi olla ratkaisu kestävämpään kotitilanteeseen. Päihdeperheissä kasvaneet lapset muuttavat usein kotoa aikaisin pois, ja tämä voi olla myös ratkaisu saada hyväksikäyttö loppumaan.

AINEISTON TARINAT

Omaelämäkerta-aineistossa fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa esiintyi pienessä osassa kirjoituksista, joissa kerrottiin vanhemman alkoholiongelmista ja sen vaikutuksista. Olennaista

kuitenkin on, että vaikka kirjoituspyynnössä ei erikseen pyydetty osallistujia kertomaan fyysisestä tai seksuaalisesta väkivallasta, jotkut kirjoittajat nostivat teeman esiin suoraan tai epäsuorasti. Aineistossa näkyi myös erilaisia väkivallan muotoja: lapsen itseensä kohdistunutta seksuaalista ja fyysistä väkivaltaa, äitiin kohdistuneen väkivallan todistamista, lapsen kokemaa seksuaalisen väkivallan uhkaa ja lapsen kohdistunutta rivoa puhetta. Vakavuusasteen vaihtelusta huolimatta näillä kaikilla kokemuksilla oli ollut haitallisia vaikutuksia kirjoittajien elämään ja siksi niitä on tärkeää tehdä näkyväksi.

Esimerkiksi eräässä aineiston kirjoituksessa kirjoittaja kertoo seksuaalissävytteisestä, halveksivasta ja rivosta puheesta, jota hänen isänsä kohdisti varhaismurrosikäiseen tyttärensä. Kirjoittaja myös kertoo, kuinka tämä puhe vaikutti häneen pitkään jälkikäteenkin.

”Ollessani n. 12–13-vuotias istuin olohuoneessa ja isä alkoi kysellä strategisia mittojani, tietenkin humalassa. Hän sanoi minulle: ”Paskaa sylkisin sinun päällesi, jos tuollainen nainen olisi tarjolla”. Tämä kosketti minua syvältä ja arvotti naiseksi kasvamisessa sekä jollain tapaa kertoi siitä, mitä hän ajatteli minusta herkässä murrosiässä. Olen ajatellut sitä aikuisenakin.” – Mariana

Lapsiuhritutkimuksen (Fagerlund ym. 2014) mukaan nuorten joutuminen rivon ja karkean puheen kohteeksi on varsin yleistä. Sanat voivat satuttaa yhtä paljon kuin teko. Kuten koulu-terveyskyselyissä (THL 2011; 2015) tuli esille, tytöt kokevat aikuisten alkoholin käytöstä haittoja enemmän kuin pojat, ja tytöt joutuvat arvostelun ja ruman puheen kohteeksi poikia yleisemmin. (Ks. Takala & Ilva 2012, 4; Takala & Roine 2013, 30.)

Humalaiset ihmiset voivat myös olla vakava riski lapsille. Lapset altistuvat fyysiselle ja seksuaaliselle hyväksikäytölle ympäristössä, jossa aikuisten juopottelu on yleistä. Lapset saattavat joutua pakenemaan humalaisia ihmisiä, kuten eräs kirjoittajista kuvaa.

”Elävästi muistan kuinka nuorena tyttönä juoksin talvipakkasessa pakoon humalaista setääni, joka en tiedä mitä olisi tehnyt minut kiinni saatuaan, mutta onneksi olin nopeampi ja pääsin turvaan sisään. Paikan päällä mummolassa oli tuolloin myös isäni sisko miehensä kanssa ja jotenkin tädin mies tajusi tapahtuneen, mutta koskaan siitä ei silloin eikä myöhemminkään puhuttu. Mummoa eikä vaaria tuolloin enää ollut mutta siinä taisi olla viimeinen matkani siihen taloon -- yksi käynti kaiken muuttaa voi.” – Elo ilman viinaa on iloa

Seksuaalisen hyväksikäytön uhan voi muodostaa miessukulainen, kuten edellisen sitaatin esimerkissä, jossa nuori pakenee päihtynyttä setäänsä välttääkseen raiskatuksi tulemisen. Omien vanhempien ryyppyporukat ja määrät lähiyhteisöt muodostavat riskin lapsen hyväksikäytölle. Ne vähentävät myös niitä suojaavia tekijöitä, jotka auttavat lasta kasvamaan kohti tasapainoista aikuisuutta kodin ongelmista huolimatta.

*”Usein pieneen kotiimme ahtautui myös muita humalaisia ukkoja kylältä, siinä me lapset yritimme parhaamme mukaan viettää viikonloppua juoppoja kuunnel-
len ja paksun tupakansavupilven keskellä henkeä pidätellen ja peläten milloin
joku alkaa riitelyn ja tulee tappelu, kuten usein tapahtui. Isämme vaati meiltä
täydellistä tottelevaisuutta, minkäänlaista uhmaa ei sallittu, tai tuli selkäsauna.
Kaikille juokaleille piti kiltisti käydä sanomassa kädestä pitäen päivää tai iltaa
ja näitisti niitata niksauttaa. Kaikki lapsuuteni viikonloput, joulut ja juhannukset
menivät samaa rataa, aina oli isä päissään ja ukkokööri paikalla.” – Anteeksi
on annettu*

Nuorilla, jotka asuvat biologisten vanhempiensa kanssa, on keskimääräistä vähemmän seksuaaliko-
kemuksia aikuisten kanssa. Mitä alempi koulutustausta vanhemmilla on, sitä yleisem-
piä ovat lasten seksuaaliko-
kemukset aikuisten kanssa. Erityisesti äitien koulutustaustalla on
tähän vaikutusta. (Fagerlund ym. 2014, 80.) Kun hyväksikäyttäjä on joku muu kuin lapsen
vanhempi, taustalla on isää yleisemmin äitien läheinen suhde hyväksikäyttäjään. Kun otetaan
huomioon, että hyväksikäyttäjät ovat useimmiten miehiä, on tämä ymmärrettävää etenkin
niissä tapauksissa, joissa hyväksikäyttäjä on vanhemman uusi kumppani. (Laiho 2006.) Su-
kupuolten välillä on lisäksi eroa siinä, miten vanhemman alkoholin käyttö alkaa tai muuttuu
ongelmalliseksi. Äitien juomisen alku ja muuttuminen ongelmalliseksi kuvataan yhteydessä
miessuhteisiin ja niiden katkoksiin. Äidin alkoholiongelmi-
en syntyminen liittyy avioeroon,
miessuhteen päättymiseen tai alkamiseen. (Holmila 2001, 55–56; Itäpuisto 2005, 68.) Aineis-
tossamme tuli myös esille, että joidenkin äitien juominen oli lisääntynyt avioeron jälkeen.

*”Äitini oli muutaman vuoden yksinhuoltajana ja jäi silloin tällöin ilmoittamatta
ystäviensä kanssa ryyppäämään. Olin luultavasti siinä viiden vanha. Asia oli
kuitenkin silloin siedettävä alakerrassa asuvan hoitotädin kanssa. Tilanne pa-
heni radikaalisti uuden miesystävän astuttua kuvioihin, hän oli alkoholisti.” –
Mustaruusu*

Äiti saattaa kutsua kotiinsa humalaisia miehiä, jolloin hyväksikäytön riskin aiheuttavat lap-
selle vieraat ihmiset. *Mustaruusun* tapauksessa äidin runsas alkoholin käyttö jatkui isän kuo-
leman jälkeen, jolloin kuvaan tulivat vaihtuvat seurustelukumppanit ja ryyppyporukat.

*”Yleensä sain selkääni, kun kotiimme tuli iltaisin vaikka minkälaista miestä äi-
din vieraaksi, ei auttanut, vaikka teeskenteli nukkuvaa. Äidin oli pakko repiä
minut sängystä hiuksista ja heittää lattialle. Sitten hän meni miesten luo vasta.
Muistan, että joskus miehet ehdottivat, että otetaan tuo tyttökin mukaan sänky-
leikkeihin. Siinä äiti toimi oikein, että kieltäytyi. Tämä oli minulle hyvin kauan
unetonta aikaa. En uskaltanut nukkua, kun tukasta kuitenkin kiskottiin.” – Mus-
taruusu*

Lapsi on tilanteissa joutunut kuulemaan miesten ehdotuksia, joita lapsen ei tulisi kuulla. Koti
on tällaisessa tilanteessa lapselle pitkäaikaisesti turvaton paikka, jossa uhka on läsnä eikä
uskalla nukkua.

Laihon (2006) tutkimuksen mukaan hyväksikäyttäjiä oli uhrin lapsuudessa ollut yleensä vain yksi. Kuitenkin yli kolmanneksessa tapauksista hyväksikäyttäjiä oli ollut useampia. Seitsemän prosenttia kyselyyn vastanneista oli joutunut vähintään viiden hyväksikäyttäjän uhriksi. *Mustaruusun* kaltaisen tytön elämä väkivaltaisen ja päihdeongelmaisen äidin kanssa altistaa juuri tilanteille, joissa hyväksikäyttäjiä voi olla useita.

Lapset joutuvat seksuaalisen hyväksikäytön uhreiksi todennäköisemmin 8–12-vuotiaana, mutta myös hyvin pienet lapset ja jopa vauvat voivat joutua hyväksikäytetyiksi (Laitinen 2004, 95–96). Laihon (2006) internetin kautta sähköisesti keräämässä kyselyaineistossa (N=191), joka koostui alle 16-vuotiaana seksuaalista hyväksikäyttöä kokeneiden vastauksista, oli seksuaalinen hyväksikäyttö alkanut usein huomattavan varhain. Vastaajista vajaa kolmannes oli joutunut seksuaalisesti hyväksikäytetyksi jo pikkulapsena, korkeintaan 5-vuotiaana. Lähes yhtä monella hyväksikäyttö oli alkanut 6–8-vuotiaana ja runsaalla neljäsosalla 9–12-vuotiaana. Kaiken kaikkiaan 87% hyväksikäytetyistä oli kokenut seksuaalista hyväksikäyttöä jo ennen teini-ikää.

Lapsi voi joutua myös muihin, kuten omaan äitiin, kohdistuvan henkisen, fyysisen ja seksuaalisen väkivallan todistajaksi. Näin on myös seuraavassa sitaatissa, jossa alkoholiongelmainen isäpuoli terrorisoi perhettä.

”Isäpuoleni pimeä puoli paljastui viinapullon hengen myötä. Hänestä tuli väkivaltainen keekoileva kukko, joka pasteerasi ilkiälästi miehuus loistokkaana pestyssä ja haulikko toisessa kädessä. Näin äitiäni hakattavan, potkittavan ja raiskattavan. Isäpuoleni sanoi toimitusta tehdessään että ”katsoppas tyttöseni, tästä äitisi nauttii.”” – Hilpi Mäentaka

Väkivaltaa todistamaan joutuneet lapset voidaan rinnastaa lapsiin, joita on pahoinpidelty, sillä he kärsivät samanlaisista käyttäytymisen ja mielenterveyden häiriöistä. Jatkuva varuillaan olo vaikuttaa haitallisesti lasten turvallisuuden tunteeseen sekä keskittymis- ja toimintakykyyn. Tämän lisäksi väkivaltaisen isän sekä alistuvan äidin roolimallit muokkaavat lapsen käsityksiä parisuhteesta, sillä lapsena opitut käyttäytymismallit säilyvät usein myös aikuisena. Ne miehet, joita on pahoinpidelty lapsina tai jotka ovat nähneet äitiinsä kohdistuvaa väkivaltaa, pahoinpitelevät vaimojaan muita yleisimmin. Myös yleinen käsitys, että alkoholistin tyttäret avioituvat alkoholistin kanssa, saa vahvistusta tarinoissa. (Ks. Itäpuisto 2005; Holmila ym. 2008 & Holmila & Raitasalo 2008.)

Yleensä väkivallan kohteena aineiston kirjoituksissa oli äiti ja tekijänä isä. Artikkelin pohjana olevan aineiston tarinoissa äitiä lyödään nyrkillä, kuristetaan, revitään hiuksista tai uhataan

jollakin aseella (puukko, kirves, ampuma-ase). Tarinoiden perusteella väkivallan todistaminen ei unohdu, vaan tapaukset palautuvat mieleen aikuisenakin hyvin yksityiskohtaisesti. Tapaukset, joissa äidin hengenlähde on ollut hyvin lähellä, muistetaan tarkkaan vielä jopa vuosikymmenten jälkeen.

”Kun he ottivat viinaa, sitä otettiin sitten kunnolla ja aina kehkeytyi kunnan riita. Riidat oli tosi rajuja ja niissä oli väkivalta mukana. Muistan eräänkin kerran kun menin katsomaan, niin isä kuristi äitiä niin, että kasvojen väri oli muuttunut sinertäväksi ja kun isä löysäsi otteen, niin äiti lysähti lattialle ja haukkoi henkeä niin kauan aikaa tai toisella kertaa isällä oli haulikko kädessä ja se uhkasi ampua meidät kaikki samaan läjään.” – Tytär alkoholistien perheestä

”Hirveä riita kotimatalla. Isä hakkasi ja uitti jossain lammessa äidin metsätiellä joka johti meidän kotiin. Saunaan raahasit sitten äidin.” – Huono lapsuus

”Mieleeni jäi se, kun äiti ei antanut isälle seksiä ja [isä] uhkasi sitä puukolla, silloin me mun siskon kans pelättiin et mitä tehdään, jos isä tekee jotain sillä puukolla, mut jotenki se sit rauhoittu.” – TMH

Kaikki tämä on tapahtunut lasten nähden. Itäpuiston (2005, 75) haastattelu- ja kirjoitelma-aineistossa väkivallasta kertoneet alkoholiongelmiaisten vanhempien lapset liittyivät vanhemman juomisen ja väkivallan yhteen. Toisin sanoen väkivaltaa kuvattiin vain harvoin niin, ettei siihen olisi liittynyt alkoholin käyttöä. Itäpuiston (mt.) aineistossa näkyivät myös alkoholin käytön ja väkivaltaisuuden suunnitelmallisuus. Humala ja väkivallanteot eivät näyttäytyneet impulsiivisina, vaan ennalta suunniteltuina ja ajoitettuina. Esimerkiksi humalainen, väkivaltainen vanhempi saattaa muuttua hetkessä rauhalliseksi poliisien saapuessa paikalle, tai vanhempi saattaa kotimatalla käyttäytyä normaalisti ja aloittaa väkivallan heti kotiin päästyään. Artikkelin aineistossa oli joitain tapauksia, joissa esiintyi kirjoittajaan itseensä kohdistunutta seksuaalista hyväksikäyttöä. Yksi näistä oli *Miinan* kirjoitus, jossa tytär joutui äidin tuttavamiiehen raiskaamaksi.

”[Juova äiti] toi meille kotiin milloin minkäkinlaisia ihmisraunioita, yleensä miehiä. Joita hän sitten suurella antaumuksella hoiti kuntoon, järjesti asunnot ja työpaikat ja oli kaiken kaikkiaan laupias Samarialainen. Kerran hän sitten määräsi minut siivoamaan yhden tällaisen kulkurinsa asuntoa. Muistan että olin luuttuamassa lattiaa, kun asunnon haltija, muistini mukaan jo vanha mies, tuli kotiin, käski minun käydä sohvalle ja riisua housut pois. Lapsen mieli on kuitenkin sen verran armollinen, että en muista mitä sen jälkeen tapahtui. Kennellekään en kuitenkaan tästäkään kertonut. Myöhemmin samainen mies hommasi minulle teltan, kun olin lähdössä seurakunnan kesäleirille. Äitini kehotti minua olemaan reipas ja pystyttämään teltan takapihallemme ja uudistamaan sen yöpymällä siellä ennen leirin alkua tuon miehen kanssa. Otaksun olleeni tuolloin 7–9-vuotias, joten periaatteessa minun pitäisi muistaa mitä teltassakin tapahtui, mutta mielessäni on vain välähdyksiä ja monesti olen miettinyt olisiko kaikki voinut olla vain pahaa unta.” – Miina

Kirjoituksessa äiti ei suojele tyttärtään, vaan päinvastoin vaikuttaa ”tarjoavan” tyttärtään miehelle, joka haluaa yöpyä lapsen kanssa teltassa. Hieman vastaavasti kuin Kitzingerin (1997) tutkimuksen osallistujat, jotka seksuaalisen hyväksikäytön aikana siirtyivät mielessään muulle hyväksikäyttötilanteiden aikana, myös tämä kirjoittaja on häivyttänyt mielestään traumaattiset tapahtumat: hän ei muista, mitä tilanteissa tapahtui, ja pohtii jopa, olisiko voinut nähdä vain pahaa unta.

Kuten edellinen sitaattikin valottaa, lapsena tapahtunut seksuaalinen hyväksikäyttö ei yleensä jää yhteen kertaan (Laitinen 2004; Laiho 2006). Laihon (2006, 40) tutkimukseen osallistuneista suurimmalla osalla seksuaalinen hyväksikäyttö oli jatkunut vähintään yhden vuoden ajan. Vastaajista 29% ilmoitti hyväksikäytön kestäneen kahdesta viiteen vuoteen, ja lähes neljäsosalla (24%) se oli jatkunut yli viiden vuoden ajan.

Toisin kuin *Miinan* tapauksessa, aina muisti ei kuitenkaan ole armelias. Seuraavassa sitaatissa kirjoittaja kuvaa seksuaalista väkivaltaa, jota hän koki isäpuolensa tekemänä.

”Aloin oirehtia. Maailmani oli seksuaaliviritteistä. Luulin, että kaikki ikäiseni pojatkin haluavat sitä samaa kuin isäpuolenikin. En juuri asioista tiennyt, epätoivon vimmallalla hain vain hyväksyntää ja rakkautta. Paljastin itseäni sopivan tilaisuuden tullen isäpuolelleni. Otin äidistäni mallia miten miestä hemmotellaan. Tästä isäpuoleni villiintyi suorastaan. Hän raiskasi minut ollessani 9-vuotias ei tosin niin kuin aikuiset tekevät, vaan sormella vetäen itse käteensä. Tunne oli pienen lapsen maailmassa, heräävän murrosiän kynnyksellä suorastaan kiihottava. Valta oli minun ja tiesin sen. Tuota valtaa käytän vieläkin nauttimatta itse fyysisesti. Tiedän miten miestä miellyttää ja miten toimia, jotta miehinen halu saa tyydytyksensä. Tuolloin piilotan itseni. Olen jossain muualla, ajatteleminen ja olematta läsnä. Minua ja seksuaalisuuttani ei ole. Naisen orgasmi, mikä mysteeri edelleenkin. Olen taitava ja nautin saadessani hallita tilanteen, osaan näytellä mutta sisimmässäni olen kuitenkin se pieni lapsi, joka ei tiedä vielä nautinnosta mitään. Isäpuolelleni riitti, että sai kosketella koskemattontaa, jotta tietäisin mitä odottaa vanhempana. Hän opetti kaikki taidot, jota tarvitsisin murrosikäisenä ja aikuisiässä pitääkseni mieheni tyytyväisenä, jottei hänen tarvitsisi lähteä vieraisiin.” – Hilpi Mäentaka

Kirjoittaja kuvaa samalla myös niitä seurauksia, joita seksuaalisella hyväksikäytöllä on ollut hänelle sekä lapsena että aikuisena. David Finkelhorin ja Angela Brownen (1985) mukaan lapsi hakee hyväksyntää ja rakkautta, ja seksuaalisen hyväksikäytön myötä käsitykset seksuaalisuudesta ja rakkaudesta voivat vääristyä. Seksuaalinen hyväksikäyttö traumatisoi lasta monella tapaa. Hyväksikäyttöön liittyvä kohtelu seksuaalisena objektina, luottamuksen me-

nettäminen aikuista kohtaan, huonommuudentunne ja puolustuskyvyttömyys muuttavat lapsen kognitiivista sekä emotionaalista käsitystä todellisuudesta.

Edellä kuvatuista aineiston tapauksista on vaikea erottaa, mikä on ollut traumatisoivinta: itse hyväksikäyttö vai se, että äidit eivät ole siihen puuttuneet. Jälkimmäisissä tapauksissa hyväksikäyttö on saanut jatkoa äitien hyväksymänä. Äidin suhtautuminen hyväksikäyttöön luo osaltaan uhrin persoonallisuutta ja identiteettiä, ja puuttuva suhde äitiin vaikuttaa vielä myöhemminkin tyttöjen eheytymisprosessiin (Laitinen 2004, 275).

Laitinen (2004, 152) tuo tutkimuksessaan esille, kuinka lapsuudessaan hyväksikäytetyt kertovat äideistään, jotka eivät täytä kulttuurisesti jaettua kuvaa äitiydestä. Tämä kuvautuu myös artikkelimme aineistosta.

”Kevät saapui ja kevätjuhlat. Olimme harjoitelleet laulantaa ja muitakin esityksiä. Minut oli valittu laulamaan yksin laulu: olet äideistä parhain äitienpäivän kunniaksi. Odotin että äitini tuona päivänä olisi tullut minun vuokseni. Ei tullut.” – Hilpi Mäentaka

Kerta toisensa jälkeen rikotut lupaukset murentavat lapsen luottamuksen aikuista kohtaan, eivätkä pettymykset unohdu. Lapsena seksuaalista hyväksikäyttöä kokenut voi tuntea vihaa ja pettymystä äitiään kohtaan, joka ei kyennyt suojelemaan lastaan. Vihasta ja pettymyksestä huolimatta hyväksikäytetty voi yhä aikuisena toivoa ja hakea äidiltään sitä hoivaa, rakkautta, hyväksyntää ja tunnustusta, jota vaille hän jäi lapsena. Hyväksikäytetty saattaa käyttää kaikki voimansa ja aikansa tehdäkseen äitinsä tyytyväiseksi, vaikka jäisikin samalla itse vaille tarvitsemaansa huolenpitoa. Tämä sama käyttäytymismalli saattaa esiintyä myös muissa läheisissä ihmissuhteissa. Esimerkiksi naisella pettymys äitiin voi heijastua suhteisiin muiden naisten kanssa ja vaikeuttaa luonnollista kanssakäymistä. (Sanderson 2002, 233–240.) Seuraavassa sitaatissa kirjoittaja kuvaa etäistä suhdetta äitiinsä.

”Emme ole yhteyksissä äitini kanssa. Aina kun yritän soittaa, ei hän vastaa. Olen hyväksynyt asian. Annan hänen elää omaa elämäänsä. En pakota häntä eikä minulla ole häntä kohtaan vaatimuksia, ei hänen tarvitse pelätä joutuvansa huolehtimaan lapsestamme samoin kuin hänen oma äitinsä on joutunut [huolehtimaan] minusta.” – Hilpi Mäentaka

Laihon (2006, 77) tutkimuksen mukaan seksuaalisen hyväksikäytön koettiin vaikuttavan suuresti hyvinvointiin ja terveyteen aikuisena silloin, kun hyväksikäyttö oli alkanut lapsen ollessa kovin nuori, sitä oli kestänyt pitkään tai hyväksikäyttäjänä oli ollut joku sellainen ihminen, johon lapsen voisi vähintään ajatella pystyvän luottamaan. Hyväksikäyttö vaikutti uhriin eri-

tyisen haitallisesti, jos siihen oli liittynyt pakottavaa valtaa ja rankaisuja, uhkailuja tai mieltävaltaista väkivaltaa.

Lapsena tapahtunut seksuaalinen hyväksikäyttö heikentää elämänlaatua aikuisena huomattavasti. Hyväksikäytön kokemus kulkee usein mukana aikuisuuteen erilaisina emotionaalisina, sosiaalisina ja seksuaalisina ongelmina. Se ei päästä irti ja oman itsen hyväksyminen on vaikeaa. Epäluottamus muihin ihmisiin, itseinho ja jopa viha itseä kohtaan vaikeuttavat arkielämää ja sosiaalisten suhteiden luomista. (Laitinen 2010, 76.) Lapsena hyväksikäytetyt kärsivät ulkopuolisuudentunteesta ja vaikeuksista luottaa toisiin ihmisiin. He voivat jatkaa lapsena opittua hyväksikäytön mallia ihmissuhteissaan vielä aikuisenakin. Hyväksikäyttöä kokeneet naiset ovat muiden alistettavissa vallan, väkivallan ja sukupuolen keinoin. Lisäksi heillä on riski ajautua yhä uudelleen väkivaltaisiin parisuhteisiin, miesten pahoinpideltäviksi ja raiskattaviksi. (Laitinen 2004, 245–246; Laiho 2006, 76.) Seuraavassa sitaatissa kirjoittaja kuvaa, miten hyväksikäytön kokemukset vaikuttavat edelleen hänen elämäänsä, mutta myös kuinka tuskallisista kokemuksista ja syyllisyydestä voi yrittää vapautua kirjoittamalla.

”Paljon jää kertomatta, niin paljon tunteita kirjoittamatta. Jossain kohtaa kirjoittelmaa olen nauttinut alkoholia, muistojen kirjottaminen ja muisteleminen on ollut tuskallinen tie. Aikaa on kulunut vuosia kirjoittamiseen. Apua en ole vaatimalla vaatinut, näin ollen en ole myöskään saanut. Saanut ehkä, terveysseman kautta unilääkkeitä tai rauhoittavia, joita kumpaakaan en ole halunnut. Ainoastaan mainitsemani mielialalääke on pitänyt minut kenties hengissä tai kenties järjissäni. Koen olevani onnekas elämän suhteen, kirjoitelmani on vapauttanut minut syyllisyyden tunteesta, että olisi tapahtuneisiin itse syyllinen. Lapsi ei koskaan ole syyllinen, tämän olen nyt ymmärtänyt. En syyllistä itseäni enää. Elämäni on ollut tuskaa täysi, mutta elämän halu on ollut valtava ollen edelleen.” – Hilpi Mäentaka

Seksuaalinen hyväksikäyttökokemus muovaa ja muodostaa käsitystä sukupuolesta, seksuaalisuudesta ja sukupuolimoraalista. Alkoholista, lääkkeistä, huumeista ja seksistä voi muodostua toistuva kierteenomainen kehä hyväksikäytön uhreille (Laitinen 2004, 247). Ongelmallinen päihteiden käyttö voi liittyä hyväksikäytettyjen aikuisuuteen ja omaan vanhemmuuteen. Tällöin päihdeongelmaan liittyy myös koettu syyllisyys siitä, ettei omalle lapsellekaan pysty takaamaan sitä, mistä on itse jäänyt paitsi, eli turvallista kotia (mt., 256). Toisaalta kuten vanhempien päihteiden käytön ja väkivallan kokemuksista voi pyrkiä selviytymään, myös seksuaalista hyväksikäyttöä kokeneille vastaava eheytyminen voi muodostua tavoitteeksi. Oman elämän tavoite voi näin olla tasapainoinen aikuiselämä. (Ks. Laitinen 2004; Itäpuisto 2005.)

ILMITULON ESTEET: KUN PAHA JÄÄ PIILON

Kuten perheenjäsenen päihteiden käytöstä, ei seksuaalisuuteenkaan liittyvistä asioista välttämättä puhuta perheessä tai perheen ulkopuolisille henkilöille, vaikka ne olisivat koko ajan salattavina asioina läsnä. Vuoden 2013 lapsiuhritutkimuksen (N=11 364) mukaan suurehköllä osalla lapsia oli sellaisia väkivaltakokemuksia, joista he eivät olleet kertoneet kenellekään. Osalla uhreista ei ollut luotettavaa tahoja, jolle kertoa, ja arkuus kertoa korostui juuri seksuaalitekemusten kohdalla. (Fagerlund ym. 2014, 125.) Laihon (2006, 45) kyselyssä (N=191) yli puolet vastaajista ei ollut koko lapsuusaikanaan kertonut seksuaalisesta hyväksikäytöstä kenellekään aikuiselle, eivätkä tapahtumat olleet tulleet ilmi millään muullakaan tavalla. Kymmenesosalla hyväksikäyttö oli paljastunut, vaikka vastaaja ei ollut siitä itse kertonutkaan. Joka viides vastaaja oli lapsena kertonut hyväksikäytöstä jollekin aikuiselle jossain määrin tai vihjaillut siitä. Ainoastaan 5% vastaajista oli lapsena kertonut kaiken kokemastaan seksuaalisesta hyväksikäytöstä jollekin aikuiselle.

Mitä nuorempana hyväksikäyttö tapahtuu, sitä todennäköisempää on, ettei se paljastu lainkaan. Laihon (2006, 46) tutkimuksessa vain joka viides vastaajista oli kertonut hyväksikäytöstä jotain äidilleen. Vuoden 2013 lapsiuhritutkimuksen perusteella lapsi kertoo väkivallasta useimmiten ystävilleen, äidilleen tai jollekin muulle perheenjäsenelleen. Viidennes väkivaltaa kokeneista jätti kertomatta asiasta; joko he eivät uskaltaneet kertoa tai arvelivat, ettei kertomisesta ole mitään apua. Yli 90% nuorista ilmoitti, että heillä on ystävä, jonka kanssa he voivat puhua luottamuksella kaikista asioista. Ystävien ja äidin rooli korostui tilanteissa, kun asia liittyi vastentahtoisesta seksuaalisesta kokemuksesta kertomiseen. (Fagerlund ym. 2014, 111;119.)

Lähiyhteisöillä on eettinen vastuu lapsista, mutta pahimmillaan ympäristö suojelee toiminnallaan pahan olemassa oloa. Päihdeongelmaiset perheet leimautuvat ympäristössään vanhempien takia, joiden käyttäytyminen ja elämäntavat rikkovat yhteisön sääntöjä. Leimautumisen takia perheen jokapäiväinen elämä hankaloituu. Ihmiset osoittavat ilmein, elein ja sanoin, ettei seurustelu päihdeperheen lasten kanssa ole toivottavaa. Lapset jätetään esimerkiksi kutsumatta kavereiden syntymäpäiväjuhliin. Ympäristön syrjivä suhtautuminen on tullut esille useissa tutkimuksissa. (Ks. Velleman & Orford 1999; Holmila 2003; Itäpuisto 2005; Orford ym. 2005 & Takala & Roine 2013.) *Hilpi Mäentaka* kuvaa tätä lapsen näkökulmasta.

”Samalla vaihdoin koulua ja pääsin eroon kylän rikkaimmista kakaroista, jotka aina pilkkasivat vaatteitani ja epäsiistiä olemustani. Kateellisena katselin uusia kyniä, uusia vaatteita ja kenkiä, piilouduin entisestään, mutta opin puolustau-

tumaan tappelemalla. Nyrkkini puristautuvat tuon tuostakin nyrkkiin ja osasin lasauttaa sopivan tilaisuuden tullen vahvimpaakin poikaa tai tyttöä, joka uskalsi pilkata minua. Kukaan ei päässyt lähelleni edes nyrkein. Sain huonon maineen, joka koski minuun.”

Perhe voi syrjäytyä yhteisöstä vetäytymällä siitä myös itse. Syrjäytymistä vahvistaa mahdollisten muiden sosiaalisten ongelmien, erityisesti mielenterveysongelmien, kasautuminen perheeseen (Pitkänen ym. 2014). Sosiaalisesti syrjäytyneissä perheissä lapset ovat turvattomampia ja haavoittuvaisempia juovan vanhemman vallan alla kuin perheissä, joissa ympärillä on lapsen kannalta turvallista sosiaalista verkostoa. Useat tutkimukset ovat osoittaneet, että isovanhempien lisäksi naapurit ja kavereiden kodit näyttävät turvapaikkoina oman kodin kaaoksen keskellä. (Itäpuisto 2005; Kurvinen 2010 & Pirskanen 2011.)

HÄPEÄ

Kotimaisten ja kansainvälisten tutkimusten mukaan häpeän, inhon, vihan ja pelon tunteet ovat yleisiä kokemuksia päihdeperheessä kasvaneille nuorille (esim. Holmila 2003; Itäpuisto 2005; Orford ym. 2005 & Takala & Ilva 2012). Häpeä koetaan hyvin kokonaisvaltaisena tunteena. Lapset häpeävät vanhemman juomista ja juovaa vanhempaa, mutta erityisen häpeälliseksi koetaan se, jos kaverit näkevät vanhemman humalassa. Artikkelin perustana olevan aineiston tarinoissa useat kirjoittajat toivat esille häpeävänsä vanhemman juomista. Vanhemman juomisen mukanaan tuoma häpeä aiheuttaa lapselle monenlaisia ongelmia. Kavereita ei voi tuoda kotiin, koska milloinkaan ei voi tietää, missä kunnossa vanhempi on kotona.

”Koko nuoruuteni elin jännityksessä ja häpeässä. Naapurit ja ystäväni näkivät isäni hoipertelevan kotiin. En voinut kutsua kavereitani meille kun ei koskaan tiennyt mitä oli tulossa.” – Nuoruus alkoholin varjossa

Lapsi pelkää joutuvansa kiusaamisen kohteeksi juovan vanhemman takia, joten lapsen kanssakäyminen muiden lasten kanssa hankaloituu. Vanhemman juomista hävetään hyvin arkisissa asioissa, joissa lapsi voi kokea ulkopuolisten paheksuntaa sekä juovaa vanhempaa että koko perhettä kohtaan. Häpeä tartuttaa koko perheen ja suvun, sillä juomisen pelätään tahraavan suvun maineen. Häpeän lisäksi perhe leimautuu, sillä juovan vanhemman käytös ja elämäntapa poikkeavat yhteisön sallimista rajoista. Lapset salaavat vanhemman juomista ulkopuolisilta, vaikka kukaan ei ole välttämättä kehottanut heitä siihen. Salailu syntyy häpeän kautta. Vanhemman juomisesta tulee perheen yhteinen salaisuus. (Itäpuisto 2003, 37; 2005, 95; Takala & Roine 2013, 29.)

”En halua muistella edes kaikkea ja kaikkea en edes yksinkertaisesti muista ja me lapset salattiin isän juominen muilta, en tiedä miksi niin teimme, mutta jokin ajoi tähän.” – Kaiken kokenut

Julkisen häpeän takia päihdeperheen lapsella voi olla äärimmäisen voimakas tarve suojella perhettään piilossa olevan pahan julkitulolta, ja lapsi voi olla valmis uhraamaan itsensä sen edessä. Tämä sama suojelun tarve tulee esille seksuaalisessa hyväksikäytössä, jolloin lapsi saattaa pyrkiä suojaamaan erityisesti äitiään kärsimykseltä ja häpeältä. (Laitinen 2004, 163–166.)

Seksuaalinen hyväksikäyttö jää lapsuudessa usein paljastumatta ja häpeä on merkittävin hyväksikäytön salaamiseen vaikuttanut tekijä (Laitinen 2004; Laiho 2006). Olettaa voi, että häpeän ja syyllisyyden kietoutuessa vanhemman juomisen lisäksi seksuaaliseen hyväksikäyttöön, on salaisuus haudattu vieläkin syvemmälle perheessä. Laihon (2006, 49–50) tutkimuksessa (N=191) neljä viidestä hyväksikäytön uhrista ei ollut puhunut tapahtuneesta kenellekään, koska piti tapahtumia hävettävinä, ja lähes yhtä monen mielestä hyväksikäytöstä ei ollut sopivaa puhua. Suurin osa hyväksikäytetyistä pelkäsi myös, että hyväksikäytön paljastamisesta olisi koitunut ikävyyksiä itselle, tai pahaa mieltä ja pettymystä läheisille. Melkein puolella uhreista ei ollut luotettavaa tahoja kenelle kertoa asiasta, tai he olivat jättäneet kertomatta, koska pelkäsivät hyväksikäyttäjää. Joka kolmannella vastaajalla salaamiseen vaikutti yksinjäämisen, perheen yhtenäisyyden tai huolenpidon menetyksen pelko. Tämän lisäksi he kokivat, etteivät voineet rikkoa perheen salaisuutta, tai pelkäsivät hyväksikäyttäjälle aiheutuvan paljastumisesta vaikeuksia. Yhtä moni hyväksikäytetyistä ei ollut edes ymmärtänyt mitään väärää tapahtuneen itseään kohtaan, tai pelkäsi ymmärtäneensä asian väärin. Hyväksikäyttäjältä saatu rakkaus, tuki ja huolenpito vaikuttivat kertomatta jättämiseen, kuten myös hyväksikäyttäjän antamat lahjat ja huomio.

Myös Lasinen lapsuus -kyselyssä (Roine ym. 2010) tuli esille, että vanhemman juomisesta ei juuri puhuta perheen ulkopuolisten ihmisten kanssa. Vain harva vanhemman juomisesta kärsivä kertoo saaneensa tilanteeseen ulkopuolista apua ja tukea. Häpeän kokemus ja toisaalta epätietoisuus ulkopuolisille puhumisen seurauksista estävät puhumisen. (Holmila & Ilva 2010, 58–59; Takala & Ilva 2012, 7). Häpeään ja pelkoon liittyvät kokemukset kuuluivat myös useimpien hyväksikäytettyjen lapsuuteen Laihon (2006, 51–52) kyselyaineistossa. Lapset olivat kokeneet syyllisyyttä, turvattomuutta, pelkoa ja häpeää. Useimpien vastaajien lapsuudenympäristöä oli leimannut emotionaalinen kylmyys, joka ilmeni tunteiden ilmaisun rajoittuneisuutena, avoimen vuorovaikutuksen puutteena, kiltteyden vaatimuksena ja van-

hempien etäisyytenä. Lisäksi hyväksikäytetyt olivat kantaneet paljon huolta omista vanhemmistaan tai huoltajistaan. Huolenkannon lisäksi he olivat kokeneet hoidon ja huolenpidon laiminlyöntiä, fyysistä väkivaltaa, nöyryyttämistä ja mitätöintiä.

Häpeä näyttäytyy häpeäalttiutena myöhemmässä elämässä, jolloin ihminen voi alistua toistuvasti muiden edessä, väheksyä ja vihata itseään. Häpeäalttius leimaa uhrin suhteita muihin ihmisiin. Häpeävä ihminen tarkkailee ruumistaan ja olemistaan sekä etsii vahvistusta käsitykselleen, että on muiden silmissä arvoton. Uhrin kokevat jatkuvaa syyllisyyttä tapahtuneista asioista, omista ja toisten tekemisistä sekä tekemättä jättämisistä. (Tangney & Dearing 2002; Laitinen 2004, 231–233.) Häpeästä tulee sisäinen, kokonaisvaltainen ja pysyvä osa uhrin käsitystä itsestään – osa hänen identiteettiään. Syyllisyys kumpuaa häpeästä eli siitä, ettei uhri ole kyennyt puolustamaan itseään. (Laitinen 2004, 309; ks. Kitzinger 1997.) Uhrius ei katoa mihinkään ajan kulumisen myötä, mutta ihmisen on mahdollista rakentua eri tavoin ja eriasteisesti uudelleen. Eheytyminen ei tapahdu lineaarisesti, suoraviivaisesti tai tasaisesti, vaan paloittain, palautuvasti ja vaihtelevasti. (Laitinen 2004, 274–275.)

POHDINTA

Kuten aineistomme tarinat ovat osoittaneet, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö voi päihdeongelman vanhemman perheessä saada erilaisia muotoja. Tytöt voivat joutua aikuisten seksuaalisten puheiden kohteiksi tai joutua aikuisten humalan sävyttämässä illanvietoissa tilanteisiin, joissa heidän täytyy paeta seksuaalisen väkivallan uhkaa. He saattavat todistaa äitiin kohdistuvaa seksuaalista väkivaltaa tai pahimmillaan joutua perheenjäsenen tai muun humalaisen raiskaamiksi. Hyväksikäyttötapaukset pysyvät myös herkästi piilossa. Häpeä oli yksi keskeinen elementti aineiston kirjoittajien kokemuksissa, mikä selittää hyväksikäytöstä vaimenemista. Joissain tapauksissa vanhempi ei päihdeongelmansa vuoksi välttämättä ollut kyennyt suojelemaan lastaan hyväksikäytöltä tai oli jopa sallinut sen tapahtuvan. Pahimmassa tapauksessa vanhempi oli itse lapsen hyväksikäyttäjä.

Päihdeperhe-käsitettä voidaan pitää leimaavana, mutta vain toisenkin vanhemman ongelmallinen juominen on koko perheen elämää koskettava asia. Toki päihdeperheen lapsen elämä on muutakin kuin märkää arkea juovan vanhemman kanssa, mutta kuitenkin perhe muodostaa lapsen elämälle keskiön. Päihdeperhe asettuu kauas ideaaliperheestä. Pelon, häpeän ja väkivallan tai sen uhan kanssa eläminen on kaukana siitä elämästä, joka vastaa yleistä käsitystä hyvästä ja turvallisesta kasvuympäristöstä lapselle. Lapsella tulisi olla oikeus hoitoon, huo-

lenpitoon ja rakkauteen. Jan Holmberg (2010, 80) kiteyttää osuvasti: ”*lapset elävät olosuhteissa, joita moni aikuinen ei kestäisi, sietäisi tai hyväksyisi lainkaan.*”

Kun pohtii päihdeperheeseen liittyvää pahaa, joka ilmenee monimuotoisena ja monenlaisena, on uskallettava kohdata ihmisten kyvyttömyys vanhemmuuteen, äidin kyvyttömyys äitiyteen ja isän isyyteen. Vanhemmuuden puutteen lisäksi on uskallettava kohdata äidin ja isän kyky pahaan. Kohtaamamme paha voi rikkoa käsityksiämme erityisesti äitiyteen liittyvästä hyvyydestä.

Pahasta tulee puhua pahana ja kohdata se avoimesti. Kun paha on tehtyjä tekoja, ei sitä saa tekemättömäksi tulkinnan tai ymmärtämisen kautta. Pahaa tekoa ei voi jälkikäteen muuttaa tai parantaa, koska teko ja sen seuraukset jäävät joka tapauksessa olemaan. Siksi pahaa on kyettävä koskettamaan käsitteellisesti. Jokainen paha teko on omanlaisensa ja siitä seuraava inhimillisen kärsimyksen kokemus on aina yksilöllinen. Pahaan on joka kerta tutustuttava uudelleen ennen kuin sitä voi nimetä, lähestyä ja ratkaista. (Hurtig & Laitinen 2010, 195;197.)

Merja Laitisen (2010, 81) mukaan pahinta hyväksikäytön kokemuksessa on, että kukaan ei näe, kuule tai huomaa sitä. Tunnistamisesta ovat vastuussa kaikki lapsen lähellä olevat ihmiset: sekä perheen muut jäsenet että lähiympäristö kuten ystävät, sukulaiset, naapurit, opettajat ja päiväkodin henkilökunta. Haavoittavissa ja vaikeissa olosuhteissa varttuneille lapsille ja nuorille kuulluksi ja nähdyksi tuleminen on erityisen tärkeää, jotta he pääsevät kosketuksiin tunteidensa kanssa. Aina lapsi ei pysty muuttamaan omaa elämäntilannettaan haluamallaan tavalla. Silti hänellä voi säilyä kuulluksi tuleminen kautta tunne siitä, että hän pystyy tunnistamaan omaan elämäänsä liittyvät tarpeet ja toiveet. (Känkänen 2006; Roine 2011.)

Kenelle vastuu lapseen kohdistuvasta väkivallasta kuuluu? Laitisen (2004, 332–333) mukaan julkisessa keskustelussa vastuuta hyväksikäytöstä sijoitetaan epäsuorasti uhrille. Usein ihmetellään, miksi lapsi ei ole kertonut hyväksikäytöstä. Sitä ei kysytä, miksi hyväksikäyttäjät ei ole paljastanut itseään. Vastuuta silotetaan myös lähiympäristölle, erityisesti äideille, toteamalla, että olisihan heidän pitänyt jotain nähdä ja puuttua näkemäänsä (vrt. Kitzinger 1997).

Tässä artikkelissa olemme pohtineet lasten päihdeperheissä kokemaan pahaa erityisesti seksuaalisen hyväksikäytön muodossa. Seksuaalisen hyväksikäytön tutkimuksissa päihteiden käyttö ei näy hyväksikäyttäjiin liittyvänä piirteenä, eivätkä perheet määrity päihdeongelmaisten perheenä. Artikkelimme on tehnyt näkyväksi, että vanhemman päihdeongelma voi altistaa lapsen monenlaisien mekanismien kautta aikuisen seksuaaliselle hyväksikäytölle. Lisäksi

aineiston tarinat osoittavat, että päihteet ja seksuaalinen hyväksikäyttö kietoutuvat usein myös muihin lapsen kaltoinkohtelun muotoihin: fyysiseen ja henkiseen väkivaltaan, lapsen laiminlyöntiin sekä turvattomaan lapsuuteen ja nuoruuteen. Jos lapselta jäävät puuttumaan turvalliset perhesuhteet, traumaattiset kokemukset voivat jättää jälkensä siten, että ne vaikuttavat häneen myös aikuisuudessa. Yhdessäkin aineistomme tapauksista tekijä ei ollut joutunut vastuuseen hyväksikäytöstä. Hyväksikäyttäjät eivät vääjäämättä ota vastuuta teostaan, kuten alkoholiongelmaisetkaan eivät välttämättä ota vastuuta juomisestaan.

KIRJALLISUUS

- Antikainen, Jorma (1994) Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö – Ammatilliset haasteet ja työorientaatiot. Tutkimuksia 46. Helsinki: Stakes.
- Backett-Milburn, Kathryn & Wilson, Sarah & Bancroft, Angus & Cunningham-Burley, Sarah (2008) Challenging childhoods: Young people's accounts of 'getting by' in families with substance use problems. *Childhood* 15 (4), 461–479.
- Barber, James & Gilbertson, Robyn (1999) The Drinker's Children. *Substance Use & Misuse* 34 (3), 383–402.
- Ellonen, Noora & Kääriäinen, Juha & Salmi, Venla & Sariola, Heikki (2008) Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset. Tutkimus peruskoulun 6. ja 9. luokan oppilaiden kokemasta väkivallasta. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 71/2008. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 87. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Fagerlund, Monica & Peltola, Marja & Kääriäinen, Juha & Ellonen, Noora & Sariola, Heikki (2014) Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2013. Lapsiuhritutkimuksen tuloksia. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 110. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Finkelhor, David (1984) *Child Sexual Abuse: New Theory and Research*. New York: Free Press.
- Finkelhor, David & Browne, Angela (1985) The Traumatic Impact of Child Sexual Abuse: A Conceptualization. *American Journal of Orthopsychiatry* 55 (4), 530–541.
- Fleming, Jillian & Mullen, Paul & Bammer, Gabriele (1997) A study for potential risk factors for sexual abuse in childhood. *Child Abuse & Neglect* 21 (1), 49–58.
- Granfelt, Riitta (2010) Pahasta kirjoittaminen. Teoksessa Merja Laitinen & Johanna Hurtig (toim.) *Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä*. Juva: PS-kustannus, 127–141.
- Haugland, Siri & Holmen, Turid & Ravndal, Edle & Bratberg, Grete (2013) Parental alcohol misuse and hazardous drinking among offspring in a general teenage population: gender-specific findings from the Young-HUNT 3 study. *BMC Public Health* 13 (1), 1140.
- Holmberg, Jan (2010) *Päihderiippuvuudesta elämänhallintaan*. Helsinki: Edita.

Holmila, Marja (2001) Perhe, päihteet ja sukupuoli. *Yhteiskuntapolitiikka* 66 (1), 55–62.

Holmila, Marja (2003) Läheisen ratkaisut. Teoksessa Marja Holmila & Janna Kantola (toim.) Pullonkauloja. Kirjoituksia alkoholistien läheisistä. Jyväskylä: Gummerus, 79–95.

Holmila, Marja & Bardy, Marjatta & Kouvonon, Petra (2008) Lapsuus päihdeperheessä ja kielteisen sosiaalisen perimän voittaminen. *Yhteiskuntapolitiikka* 73 (4), 421–432.

Holmila, Marja & Ilva, Minna (2010) Näkymätön uhri vai pätevä toimija? Vanhempiensa päihteidenkäytöstä kärsivien lasten mielipiteitä ja selviytymiskeinoja. Teoksessa Mira Roine, Minna Ilva & Janne Takala (toim.) Lapsuus päihteiden varjossa. Vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivät lapset tutkimuksessa ja käytännön työssä. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 57. Helsinki: A-klinikkasäätiö, 47–59.

Holmila, Marja & Raitasalo, Kirsimarja (2008) Lapsuudenkodin alkoholin liikakäytön vaikutukset. Teoksessa Pasi Moisio, Sakari Karvonen, Jussi Simpura & Matti Heikkilä (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2008. Helsinki: Stakes, 294–308.

Holmila, Marja & Raitasalo, Kirsimarja & Autti-Rämö, Ilona & Notkola, Irma-Leena (2013) Päihdeongelmaisten äitien lapset. Teoksessa Katariina Warpenius, Marja Holmila & Christoffer Tigerstedt (toim.) Alkoholi- ja päihdehaitat läheisille, muille ihmisille ja yhteiskunnalle. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 36–46.

Hurtig, Johanna & Laitinen, Merja (2010) Varjojen jäljillä. Teoksessa Merja Laitinen & Johanna Hurtig (toim.) Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. Juva: PS-kustannus, 192–198.

Hämäläinen, Kati & Pirskanen, Henna & Rautio, Susanna (2014) Sensitiiviset perheaiheet haastattelututkimuksessa – eettiset haasteet, perhesalaisuudet ja intervention mahdollisuus. *Janus* 22 (1), 53–68.

Itäpuisto, Maritta (2001) Pullon varjosta valoon. Vanhempiensa alkoholinkäytöstä kärsineiden selviytymistarinoita. Kuopion yliopiston selvityksiä E. *Yhteiskuntatieteet* 22. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Itäpuisto, Maritta (2003) Vanhempien alkoholiongelma, lasten ongelma. Teoksessa Marja Holmila & Janna Kantola (toim.) Pullonkauloja. Kirjoituksia alkoholistien läheisistä. Jyväskylä: Gummerus, 30–51.

Itäpuisto, Maritta (2005) Kokemuksia alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa eletystä lapsuudesta. Kuopion yliopiston julkaisuja E. *Yhteiskuntatieteet* 124. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Kitzinger, Jenny (1997) Who are you kidding? Children, power and the struggle against sexual abuse. Teoksessa Allison James & Alan Prout (toim.) Constructing and deconstructing childhood. Lontoo & Washington D.C.: Falmer Press, 165–189.

Kurvinen, Anne (2010) Häpeän päivät, pelon yöt. Lapsen elämää juovan vanhemman kanssa aikuisena kirjoitetun tarinan välittämänä. Pro gradu -tutkielma. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Känkänen, Päivi (2006) Taidelähtöiset työmenetelmät lastensuojelussa. Teoksessa Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia*. Juva: PS-kustannus, 129–148.

Laiho, Mari (2006) Seksuaalisen hyväksikäytön kokemukset lapsuudessa ja avun tarve aikuisena. *Laurea-ammattikorkeakoulun julkaisusarja B 14*. Helsinki: Laurea-ammattikorkeakoulu.

Laitinen, Merja (2004) Häväistyt ruumiit, rikotut mielet: tutkimus lapsina läheissuhteissa seksuaalisesti hyväksikäytettyjen naisten ja miesten elämästä. Jyväskylä: Vastapaino.

Laitinen, Merja (2010) Inestitilanteen ulottuvuuksia. Teoksessa Merja Laitinen & Johanna Hurtig (toim.) *Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä*. Juva: PS-kustannus, 63–85.

Nelson, Elliot & Heath, Andrew & Madden, Pamela & Cooper, Lynne & Dinwiddie, Stephen & Bucholz, Kathleen & McLaughlin, Tara & Dunne, Michael & Statham, Dixie & Martin, Nicholas (2002) Association between self-reported childhood sexual abuse and adverse psychosocial outcomes: Results from a twin study. *Archives of General Psychiatry* 9 (2), 139–145.

Orford, Jim & Natera, Guillermina & Copello, Alex & Atkinson, Carol & Mora, Jazmín & Velleman, Richard & Crundall, Ian & Tiburcio, Marcela & Templeton, Lorna & Walley, Gwen (2005) *Coping with Alcohol and Drug Problems: The Experience of Family Members in Three Contrasting Cultures*. London: Brunner-Routledge.

Peltoniemi, Teuvo (2003) Lapsen elämä suomalaisessa alkoholiperheessä. Teoksessa Marja Holmila & Janna Kantola (toim.) *Pullonkauloja. Kirjoituksia alkoholistien läheisistä*. Jyväskylä: Gummerus, 52–59.

Peltoniemi, Teuvo (2005) Suomalaisten lasinen lapsuus 1994 ja 2004. *Tiimi* 41 (2), 4–10.

Pirskanen, Henna (2011) Alkoholit, isyys ja valta. Ongelmajuovat isät miesten elämäntarinoissa. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D53/2011. Helsinki: Väestöliitto.

Pitkänen, Tuuli & Kaskela, Teemu & Halme, Nina & Perälä, Marja-Leena (2014) Päihdehoidossa olevien vanhempien huolet ja tuen tarpeet sekä kokemukset palveluista. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula & Sakari Karvonen (toim.) *Lapsiperheiden hyvinvointi 2014*. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 274–285.

Pösö, Tarja (2008) Kiistanalaiset perhesuhteet ja tutkimisen moraalit. Teoksessa Eija Sevón & Marianne Notko (toim.) *Perhesuhteet puntarissa*. Helsinki: Palmenia, 93–107.

Pösö, Tarja (2010) Käsitteet, paha ja tutkijan rajat. Teoksessa Merja Laitinen & Johanna Hurtig (toim.) *Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä*. Juva: PS-kustannus, 108–126.

Rikoslaki 39/1889.

Roine, Mira & Ilva, Minna & Takala, Janne (toim.) (2010) Lapsuus päihteiden varjossa. Vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivät lapset tutkimuksessa ja käytännön työssä. *A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 57*. Helsinki: A-klinikkasäätiö.

Roine, Mira (2011) Vanhemman juomisesta huolta kantavien tyttöjen ja ammattiauttajien kohtaamisia verkossa. *Nuorisotutkimus* 29 (4), 33–46.

Sanderson, Christiane (2002) Seksuaalinen hyväksikäyttö ja sen hoito. (suom. Tarja Haikara) Kuopio: Oy UniPress Ab.

Sariola, Heikki (1990) Lasten väkivalta- ja seksuaalikokemukset. Kotona koettu väkivalta ja seksuaalikokemukset aikuisten kanssa. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto ry.

Simonen, Jenni & Pirskanen, Henna & Kataja, Kati & Holmila, Marja & Tigerstedt, Christoffer (2016) Kun vanhempi juo liikaa – nuorten kokemukset ja voimavarat. Teoksessa Marja Holmila, Kirsimarja Raitasalo & Christoffer Tigerstedt (toim.) Sukupolvien sillat ja kasvamisen karikot – vanhemmat, lapset ja alkoholi. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 65–82.

Smart, Carol (2007) *Personal Life. New Directions in Sociological Thinking*. Cambridge & Malden: Polity.

Söderholm, Annli & Halila, Ritva & Kivitiie-Kallio, Satu & Mertsola, Jussi & Niemi, Sirkku (toim.) (2004) Lapsen kaltoinkohtelu. Keuruu: Kustannus Oy Duodecim.

Takala, Janne & Ilva, Minna (2012) Mikä suojaa nuorta aikuisten alkoholinkäytön aiheuttamilta haitoilta? *Yhteiskuntapolitiikka* 77 (2), 176–185.

Takala, Janne & Roine, Mira (2013) Nuorten kokemuksia aikuisten alkoholin käytöstä. Teoksessa Katariina Warpenius, Marja Holmila & Christoffer Tigerstedt (toim.) Alkoholi- ja päihdehaitat läheisille, muille ihmisille ja yhteiskunnalle. Tampere: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 24–35.

Tangney, June & Dearing, Ronda (2002) *Shame and Guilt*. New York: Guilford Press.

Taskinen, Sirpa (toim.) (1992) Miten auttaa lasta. Lapsen fyysisen ja seksuaalisen pahoinpitelyn tutkimus ja hoito. Lastensuojelun Keskusliitto, julkaisu 89. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.

Taskinen, Sirpa (toim.) (2003) Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen. Asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle. Stakes, oppaita 55. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

THL (2011) Kouluterveyskysely. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus.

THL (2013) Kouluterveyskysely. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus.

THL (2015) Kouluterveyskysely. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus.

Velleman, Richard & Orford, Jim (1990) Young adult offspring of parents with drinking problems: Recollections of parents' drinking and its immediate effects. *British Journal of Clinical Psychology* 29 (3), 297–317.

Velleman, Richard & Orford, Jim (1999) *Risk and Resilience: Adults Who Were the Children of Problem Drinkers*. London: Harwood.

Velleman, Richard & Templeton, Lorna (2007) Understanding and modifying the impact of parents' substance misuse on children. *Advances in Psychiatric Treatment* 13 (2), 79–89.

Walsh, Christine & MacMillan, Harriet & Jamieson, Ellen (2003) The relationship between parental substance abuse and child maltreatment: findings from the Ontario Health Supplement. *Child Abuse & Neglect* 27 (12), 1409–1425.

Wolin, Steven J. & Bennett, Linda A. (1984) Family Rituals. *Family Process* 23 (3), 401–420.